

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

7154

91(075)
5-25

428
99-Էթ

ԱՐԱՅԻ ՊՏՈՅՏԸ

ԿՈՄ

32

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

91(075)

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

5-25
մե

ԳՐԵՑ

Լ. Յ. ԷԹԱԼԵԹԵԱՆ

(1002
8731)

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱԻՆԼԻ ԸՆԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

2012

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Վ. Յ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

— 1889 —

31762-4.2

31762-4.2

ԵՐԿՈՒ ԽՕՄԲ

Ցառաջիկայ գրքոյկս որոյ նպատակն է ուսուցանել աշակերտաց դիւրըմբռնելի եւ բոլորովին նոր ոճով մը աշխարհագրութեան նախագիտելիքը, կը յուսամ թէ օգտակար պիտի կարենայ ըլլալ սիրելի ազգիս մանկըտւոյն :

Գրքոյկիս պարունակած ամէն մէկ նիւթ առանց մասերու բաժնելու երկերկու դաս ըրած եմք իրարմէ տարբեր կերպով, մին պատմական, իսկ միւսը հարցական:

Առաջին դասին՝ պէտք է մանկան միմիայն պատմական մասը կարդացնել տալ, պարզ ընծերցանութեան գրքի մը պէս. միմիայն հոգ տանելու է որ տղան իւր կարդացածը աղէկ մը հասկանայ եւ լա կերպով ըմբռնէ նորա իմաստը. Բ. Դասին՝ հարցական մասը գոց ընել տալու է :

Գրքոյկիս պարունակած ամէն մէկ նիւթ ունի նաեւ իւր պատկերը ի ստորեւ դրուած, ուրկէ աշակերտը տեսութեամբ ալ պիտի օգտի :

Լ. Տ. ԷԹՄԷՔՃԵԱՆ

2004

14909-58

8

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՓ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հնկերներ մտիկ ըրէք կարգաւ պիտի պատմեմ ձեզ իմ մանկութիւնս հօրս հետ ըրած մէկ ճամբորդութեանս միջոցին բայց ամէնքը մէկ օր չեմ կարող ըսել, ուստի մաս առ մաս պիտի պատմեմ ձեզ ամէն օր: Իմ պատմածներէս դուք շատ բան կը սովորիք, եթէ լաւ ուշադիր ըլլաք անոնց:

ԴԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Երբ տակաւին շատ փոքր տղայ էի՝ այնպէս որ մեր տունէն տակաւին դուրս ելած չէի, տան մէջ տեսած բաներս քիչ շատ գիտէի, օր մը հայրս դիւս դուրս հանեց տեղ մը տանելու համար, չեմ գիտեր ո՞ւր, բայց սա գիտեմ թէ այնչափ քալեցինք որ ալ յոգնեցայ և զրեթէ ալ չէի կրնար յառաջ երթալ, այն ատեն ըսի հօրս, հայրիկ ո՞ւր կ'երթանք. նա ալ պատասխանեց, — տղաս, մտադրողութիւն մը կ'ընենք, — ճամբորդութիւն . . . հարցուցի զարմացմամբ, որովհետեւ տակաւին այս տեսակ բառ մը լսած չէի. — այո՛ տղաս, ըսաւ հայրս, չե՞ս գիտեր որ մարդիկ շատ ատեն իրենց գտնուած երկրէն ուրիշ երկիր մը կ'երթան, գործով, կամ թէ

ուրիշ ո՛ր և իցէ պաշտօնով մը , ահա մենք ալ նոյնը կը կատարենք հիմա . ցամաքային ճամբորդութիւն մը կ'ընենք . քիչ մը վերջը պիտի տեսնես որ կառք մը պիտի նստինք , յետոյ ձի , և անկէ վերջը շոգեկառք . նորա այս ամէն ըսածներէն բան մը չը կրցի հասկնալ մինչեւ որ անձամբ անոնց օգուտը չքաղեցի , բայց մինչեւ որ ատոնց տուած հանգըստութիւնները վայելելուս ատեն , թէ՛ ես յոգնեցայ և թէ՛ գիշերը վրայ հասաւ . որով չկարողացայ այս ամեն տեսածներուս վրայ լաւ մը մտածել , ուստի որոշեցի պառկիլ , բայց գիտէ՞ք ուր , ոչ թէ մեր տունը , այլ գացած տեղերնիս անճոռնի շէնքի մը մէջ առանձին սենեակ մը : Հետեւեալ առաւօտուն անկողնէս ելնելուս պէս առաջին գործս եղաւ առջի օրուան տեսածներուս վրայ մտածել , երբ լաւ մը մտածեցի այն ատեն հասկցայ որ երկրէ մը ուրիշ երկիր երթալուն ծախքորդութիւն կ'ըսեն եղեր , եւ թէ այս ճամբորդութիւնը երեք բանով կ'ըլլայ . ուղիղ ճամբաներու վրայ կառքով , անհարթ ճամբաներու վրայ միով և շատ հեռու տեղուանք երթալու համար ջոգեկառքով :

կառք

ձի

Շոգեկառք

ԴԱՍ Ա.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հարց . ճամբորդութիւն ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :
Պատասխան . ճամբորդութիւն ըսելով կ'իմանանք , քաղաքէ մը ուրիշ քաղաք երթալ :

Հ . Յամաքային ճամբորդութիւն մը ի՞նչ միջոցներով կ'ըլլայ :

Պ . Կառքով , ձիով , և շոգեկառքով :

ԴԱՍ Բ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Երկրորդ օրը քիչ մը վերջը երբ հայրս ելաւ , առաւօտեան նախաճաշիկնիս բրինք . յետոյ հայրս իմ ձեռքէս բռնելով տարաւ զիս այդ երկրին մէջ գտնուած տեղերը պըտըտցնելու , քանի որ տակաւին ժամանակ ունէր գործի սկսելու համար . նախ քանի մը փողոցներէ անցանք , յետոյ ընդարձակ տեղ մը ելանք , այնպէս որ չորս կողմերնիս հանգիստ կրնայինք տեսնել , մինչեւ աչքերնուս առածին չափ տեղ . գետինը հարթ էր և կանանչագեղ

խոտերով ծածկուած, աստ անդ ահագին ծառեր
կը տեսնուէին որոնց վրայ թռչունք իրենց առա-
ւօտեան երգերովը բնութեան Որարիչը կը փառա-
բանէին, և հոնկէ անցնողները պահ մը կը կեցնէին
զիրենք մտիկ ընել տալու համար. ասոնցմէ քիչ մը
հեռուն տեսայ որ գետինը ցանուած էին այլ և այլ
բոյսեր որոնց անունները հետզհետէ հօրս հարցու-
ցի. վուշ (քեթեն), գարի, ցորեն, հաճար (չափաար),
վարսակ (եռոյտ), կանեփ (քենեփի). բայց որովհե-
տեւ առաջին անգամն էր որ այսպէս ընդարձակ և
գեղեցիկ տեղ մը կը տեսնէի, ստիպուեցայ հօրս
հարցնել թէ—ի՞նչ կ'ըսեն այս տեղին. ան ալ պա-
տասխանեց.—գաշտի մը վրայ կը գտնուինք ողաս,
և որովհետեւ իրեն գործի սկսելու ժամն եկած էր
առանց քիչ մ'ալ սպասելու, ստիպուեցանք ետ
դառնալ. բայց ես քալած ատենս դաշտ բառին վը-
րայ կը մտածէի ըսելով ես ինքնին թէ՛ այլ եւս գաշտ
ըսելով պէտք եմ իմանալ անանկ տեղ մը որ գե-
տինը հարթ ըլլայ, և մշակելի, հոն կեցած ատենս
հանգիստ կարենամ տեսնել չորս կողմն մինչեւ աշ-
քիս առածին չափ տեղ: Մինչդեռ ես տակաւին ա-
սոնց վրայ կը մտածէի, մէկ մ'ալ տեսայ որ մեր
առջի տեղը վերադարձեր ենք. այն ատեն հայրս
մեկնեցաւ իւր գործին՝ զիս առանձին թողլով այն
սենեկին մէջ, ուր անմիջապէս պառկեցայ երկրորդ
անգամ քնանալու համար:

Դաշտագետին

ԴԱՍ Բ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Դաշտ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք.

Պ. Դաշտ ըսելով կ'իմանանք տափարակ և հարթ
գետին մը ուր կեցած ատեննիս կրնանք աչքերնուս
առածին չափ տեղ տեսնել:

Հ. Դաշտի մը հողը ի՞նչպէս կ'ըլլայ:

Պ. Դաշտի մը հողը մշակելի և սովորաբար բա-
րեբեր կ'ըլլայ, զոր կը հերկէ (փորէ) երկրագործը
և կը սերմանէ:

ԴԱՍ Գ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Պանի մը ժամ վերջը հայրս դարձած էր գոր-
ծէն և զիս արթնցնելով իմացուց թէ մօտը գտնը-

ւող գիւղերէն մէկը պիտի երթանք, ուստի կէս օր-
ւան ճաշերնիս ըրինք և ճամբայ ելանք. առաջ ան-
ցանք այն դաշտէն, ուր առաւօտուն գացած էինք,
բայց երբ քիչ մ'ալ յառաջացանք՝ դէմերնիս բար-
ձրը տեղ մը եկաւ ուրկէ ստիպուեցանք վեր ելնել,
բայց շատ դիւրութեամբ. սակայն քիչ մ'ալ որ յա-
ռաջացանք, դէմերնիս անանկ բարձր տեղ մը ե-
կաւ ուրկէ ես չկարողացայ վեր ելնել առանց քա-
նի մը անգամներ նստելու ճամբուն վրայ. հայրս
տեսնելով իմ յոգնիլս և գուշակելով իմ հետաքրք-
րութիւնս այս տեղերու մասին՝ ըսաւ. — տղաս,
այն տեղը որ քիչ մ'առաջ այնքան դիւրութեամբ
վեր ելար խոտ մ'էր, իսկ այս լեռ մ'է. այս գետ-
նէն որչափ բարձր է, անոր համար քեզ յոգնեցուց:
Այն ժամանակ հասկցայ որ դաշտերուն վրայ զըտ-
նուած քիչ մը բարձր տեղերուն խոտ կ'ըստի, իսկ
շատ բարձր տեղերուն լեռ. այնպէս որ, հեռուէն
գագաթը տեսնող մը երկինքը հասած կը կարծէ:
Վերջապէս այդ լեռան միւս կողմէն վար իջնելով
հօրս ըսած գիւղը հասանք. հոն տուն մը գացինք
որ շատ պատուով ընդունեցին զմեզ. յետոյ հայրս
այդ տան տիրոջ հետ դուրս ելաւ՝ զիս առանձին
թողլով տան տիկնանց հետ:

Լեռ

ԴԱՍ Դ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Լեռ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Լեռ ըսելով կ'իմանանք ցամաքին վրայէն
դէպի վեր ղրուած բարձր և ահագին հողակոյտ մը
այնպէս որ երթալով անփոփոռած է.

Հ. Լեռնակոյն ի՞նչ է:

Պ. Լեռան մը ստորոտին և գագաթան ճիշդ
մէջ տեղին կող կ'ըստի:

Հ. Երկրիս երեսին վրայ ամէն լեռ միեւնոյն
բարձրութիւնն ունի՞ն:

Պ. Երկրիս երեսին վրայ լեռանց բարձրութիւն-

ներք միօրինակ չեն, կան լեռներ որոնց բարձրութիւնը մինչեւ ամպերը հասած են և մշտակայ ձիւներով ծածկուած են:

Հ. Լեռանց զառ ի վայրը ի՞նչպէս է:

Պ. Ընդհանրապէս լեռանց մէկ կողմը միւսէն աւելի ուղղորդ կ'ըլլայ:

Հ. Լեռանց հողը ի՞նչպէս է:

Պ. Կան լեռներ որ ապառաժոտ են, հետեւաբար չեն մշակուիր. կան լեռներ ալ որոնց հողին վրայ մշակելի և բերրի տեղեր կը գտնուին:

Հ. Լեռինք իրենց մէջ հողէն զատ ուրիշ բաներ ալ կը պարունակե՞ն:

Պ. Կան լեռներ որք ամբողջովին ապառաժ են, լեռներ ալ կան որ ամենաընտիր հանքեր եւ մետաղներ ունին:

Հ. Լեռան մը ամենէն բարձր ծայրին ի՞նչ կ'ըսուի:

Պ. Կատար:

Հ. Բլուր քսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Բլուր քսելով կ'իմանանք փոքրիկ լեռ մը ուրիշ կրնանք ամենայն դիւրութեամբ վեր ելնել. այս տեսակ հողակոյտ մը եթէ աւելի փոքր ըլլայ այն ատեն յորակ կ'ըսենք:

ԴԱՍ Դ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Այն տան մէջ կէս ժամու չափ նստելէս վերջը

միտքս բան մը եկաւ, ինչո՞ւ նստեր եմ ես այսպէս ըսի ինքնիրենս, ելնեմ սա գիւղ ըսած տեղերնին լաւ մը աչքէ անցունեմ, տեսնեմ թէ ի՞նչպէս տեղ է: Այս քսելով ելայ դուրս, և սկսայ ուշադրութեամբ պտըտիլ փողոցները. սակայն ի՞նչ կ'ըսէք, տղաքներ, այս տեղի տուները ամենեւին չէին նըմաներ մեր երկրին տուներուն, թուով շատ քիչ էին, հազիւ 100—150 հատ. իրենց տանիքին վրայ զըտնուած կղմինտրները մեծ էին և մերիններէն կը տարբերէին, ոմանց տանիքներն ալ կղմինտրի տեղ խոտով ծածկուած էին. ծխանին բարակ փայտերով հիւսուած և յետոյ վրան յարդախառն շաղախով ծեփուած էր, դռներնին գրեթէ բաց. այդ շէնքերն ցած և ընդարձակ էին. առաստաղ ամենեւին չունէին, երբ ասոնց ամէնքը տեսայ, ալ տուն դարձայ. տեսայ որ, հոյրս տակաւին եկած չէր, ուստի մի քանի տեղեկութիւններ ալ առնել ուղեցի հետաքրքրութիւնս լաւ մը յագեցնելու համար. տան տիկնոջ մօտեցայ որ շարունակ կտաւ կը գործէր, և անուշ ձայնով մը հարցուցի. — մայրի՛կ, այս տեղի մարդիկը ի՞նչ բանով կը պարապին. — տղաս, բաւ, ամենքն ալ երկրագործ են: Տակաւին մի քանի բան եւս պիտի հարցնէի, բայց հայրս տուն վերադառնալով ստիպուեցայ լռել. արդէն ժամանակը անցած էր, ուստի պարտէզ իջանք և ճաշեցինք. կերածնիս պարզ բաներ էին, մեղէն կերակուր ամենեւին չկար, բայց բան մը կերայ որուն շատ հաւնեցայ. գիւղացի կինը նշմարելով իմ հաւ-

ներս, — տղաս, բսաւ, եթէ ասորժեցար այս կա-
րագով շինուած սերախառն կարկանդակէն, քիչ
մ'ալ բերեմ քեզի. — ոչ շնորհակալ եմ, բսի: Եւ
որովհետեւ արդէն ճաշերնիս աւարտած էր, վեր
ելանք ու քիչ մը վերջը պառկեցանք:

Գիւղ

ԴԱՍ Դ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Գիւղ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Գիւղ ըսելով կ'իմանանք առ առաւելն 100
կամ 150 հատ տուն գտնուող տեղ մը:

Հ. Գիւղի մը բնակիչները որո՞նք կ'ըլլան:

Պ. Երկրագործներ, հովիւներ, հնձողներ, եւ
սերմանողներ:

Հ. Գիւղ մը ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ:

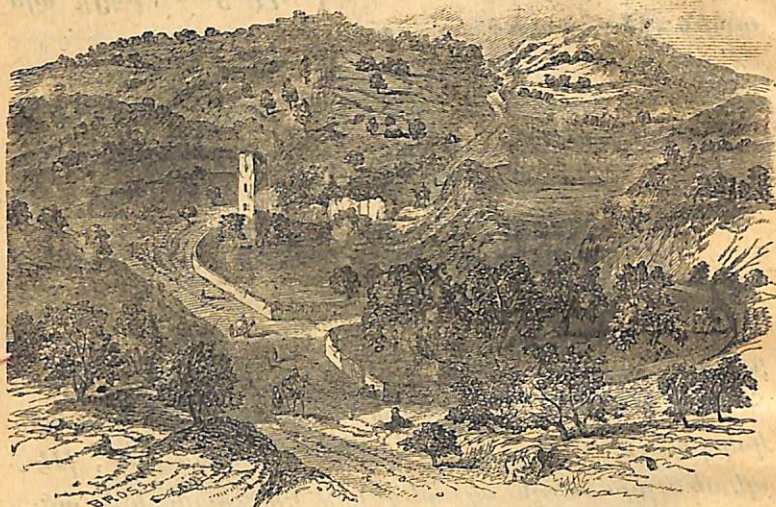
Պ. Գիւղ մը կրնայ մեծ կամ շատ պզտիկ ըլ-

լալ, այսինքն 20—30 տունէ բաղկացած, բայց այն
ատեն շնճ կ'ըսուի:

ԴԱՍ Ե.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Հետեւեալ օրը կիւրակէ ըլլալով առաւօտուն
կանուխ դիւղին եկեղեցին գացինք, յետոյ հոն
գտնուած տեղերը հօրս հետ անգամ մը պտըտե-
ցանք, բայց ուր որ ալ գացինք, չկրցի չորս կողմն
հանգիստ տեսնել, որովհետեւ երկու կողմերնիս
կարգաւ բլուրներ և լեռներ բարձրացած էին, թէ-
պէտեւ այս տեղն ալ գեղեցիկ էր, բայց ինձ այն-
չափ աղէկ չերեւցաւ, ուստի հօրս ըսի որ տուն
դառնանք, — ինչո՞ւ տղաս, բսաւ, այս տեղս գէշ
է, տե՛ս հովտի մը մէջ կը գտնուինք, — հայրի՛կ,
հովիտը ի՞նչ է, հարցուցի. — Երբ որ երկու բլուր-
ներու կամ լեռներու մէջ տեղ այսպէս ընդարձակ
ճամբայ մը կ'ըլլայ, անոր հովիտ կ'ըսուի, իսկ եր-
բոր այս ճամբան աւելի նեղ լինէր այն ատեն ձոր
պիտի ըսէինք. բսաւ. հօրս այս տուած բացատ-
րութենէն շատ գոհ եղայ, վասն զի բան մ'ալ սով-
րեցայ. յետոյ ստիպեցի զինքը որ տուն դառնանք
ինչու որ անօթեցած էի:

Հովիտ

ԴԱՍ Ե.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Հովիտ բռնելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Հովիտ բռնելով, երկու լեռանց կամ բլուրների մէջտեղ գտնուած բնդարձակ ճամբան կ'իմանանք :

Հ. Երբ որ այս ճամբան նեղ բլայ, այն ատեն ի՞նչ կ'ըսուի :

Պ. Ձոր կ'ըսուի :

Հ. Հովիտ մը ի՞նչպէս կընայ ըլլալ :

Պ. Հովիտներ կան որ բնդարձակ դաշտերու կը նմանին և որոնց մէջ կը գտնուի տուններ պարտէզներ և այլն :

Հ. Երկու լեռանց կամ երկու բլրոց մէջտեղ գտնուած շատ նեղ և միին ճամբայներուն ի՞նչ կ'ըսուի :

Պ. Երկու լեռանց կամ բլրոց մէջ գտնուած շատ նեղ, միին, և խոնաւ ճամբայներուն կ'ըսուի ծակ :

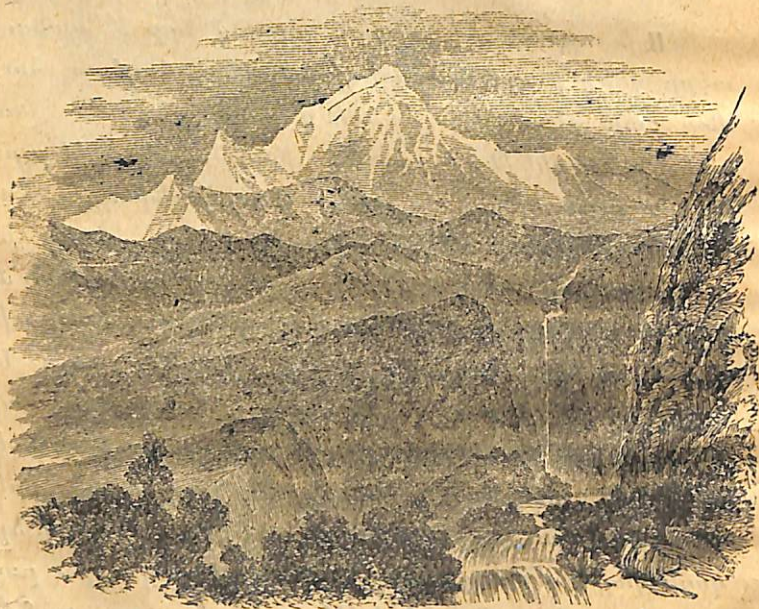
ԴԱՍ

Յ. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Այն օրը շատ գեղեցիկ ըլլալով տեղը
տէրը զմեզ բացօթեայ տեղ մը տարաւ ճաշելու հա-
մար. այս տեղը առաւօտեան գացած տեղերէս շատ
աւելի գեղեցիկ թուեցաւ ինձ, ինչու որ փոքրիկ բլրոյ
մը ստորոտն էինք, մի քանի հատ կաղնիներու հո-
վանոյն ներքեւ, մէկ կողմերնիս պաղ, անուշ եւ
արծաթափայլ ջուր մը իրեն համար նեղ ճամբայ մը
բացած կը վազէր կ'երթար, որովհետեւ տակաւին
Ժամանակ կար ճաշելու, հօրմէս հրաման առի եւ
գէպի ջուրին եկած կողմը սկսայ յառաջանալ, այն
տեղ տեսայ որ այդ ջուրը փոքրիկ աւազանի պէս
տեղէ մը յորդեւելով ճամբայ մը բացած էր իրեն
համար, հետաքրքրութիւնս յագեցնելու համար եր-
կայն փայտ մը այդ ջուրին մէջը երկնցուցի, բայց
շատ խոր չէր. մտածեցի թէ ուրիշ կուգայ այս ջու-
րը աւազանին մէջ, բայց չգտայ, ուստի ետ դար-
ձայ հօրս հարցնելու համար. այն ալ տղաս, ըսաւ :

հիմա ճաշենք . յետոյ կը պատմեմք քեզ : Ճաշէն վերջը հայրս ըսաւ ինձ թէ — այն վաղած ջուրին առոտ կ'ըսեն , և այն ջուրին , որ աւազանի պէս տեղի մը մէջ տեսած էի՝ ահն . այն ջուրը գետնէն կ'ելնէ և շատ ատեն կը պատահի որ աւելի շատ յորդեւելով մի քանի ճամբայ կը բանայ իրեն համար . այս ըսելով տան ահրով հետ դործի վրայ սկսաւ խօսիլ , ես ալ ահն , և առոտ բռները քանի մ'անգամ կը կնեցի որպէսզի չմոռնամ :

Առոտակ

ԴԱՍ 2.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Ակն ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Ակն ըսելով կ'իմանանք ո՞ր և է ջուրի մը գետնէն ելած տեղը :

Հ. Առու ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Առու ըսելով կ'իմանանք այն ջուրը որ ակնէ մը ելնելով բլրոյ մը ստորոտէն և կամ թէ որ և իցէ տեղէ մը վար կը վազէ՝ իրեն համար նեղ ճամբայ մը բանալով :

Հ. Առու մը ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ :

Պ. Առու մը կրնայ մեծ կամ պզտիկ ըլլալ , բայց երբ պզտիկ ըլլայ , այն ատեն առոտակ կ'ըսուի :

ԴԱՍ Է.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Նստած տեղս երբ բոլորտիքս կը դիտէի , հեռուէն ականջիս ջուրի մը ձայն եկաւ , այնպէս ձայն մը որ կարծես թէ իրարու ետեւէ տակառներով ջուր կը պարպէին . անմիջապէս հարցուցի , — ինչ ձայն է այս . գիւղացին պատասխանելով ըսաւ թէ — մենէ քիչ մը հեռուն հեղեղ մը կայ , ան է . — կրնամք երթալ այդ տեղ , ըսի . — այո՛ , ըսաւ , մեր աղջիկը թող տանի քեզ ցուցնէ . յետոյ գիւղացւոյն ժրաջան աղջիկը , որ պարապ ժամանակ չ'անցունելու համար գուլպա կը հիւսէր , տեղէն ցատկելով ձեռքէս բռնեց և դէպի ձայնին եկած կողմը տառաւ , բարձր բլրոյ մը վրայ հանեց զիս . մեկ մ'ալ ի՞նչ տեսնեմ , տղաքներ , դիմացնիս բարձր լեռ մը որուն գագաթը ձիւնով ծածկուած էր և արեգական տաքութենէն այդ ձիւնէն մաս մը հալելով

վար կը թափէր, լերան ստորոտը գտնուած ձորին մէջ, բայց այնչափ շատ և անանկ արագ որ մարդ չէր կրնար քիչ մ'ալ աւելի նայիլ, որովհետեւ գլուխը կը դառնար. ինձ ալ այնպէս եղաւ և եթէ գիւղացւոյն աղջիկը ձեռքէս չբռնէր, գետինը պիտի գլորէի. պահ մը վերջը հանգստանալով հարցուցի թէ, այս լեռնէն վար թափած ջուրին հեղեղ կ'ըսեն. — այո՛, ըսաւ. այն ատեն հետաքրքրութիւնս յաղենալով ետ դարձանք. երբ տեղերնիս հասանք. արդէն ժամանակը անցած ըլլալով երեկոյեան ճաշերնիս բրինք և այն օրուան յոգնութենէն զօրութիւննիս կորսուած ըլլալով մտանք անկողին և հանգչեցանք, հետեւեալ առաւօտ կանուխ ելնելու պայմանաւ:

Հեղեղ

ԴԱՍ Է.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Հեղեղ ըսելով ինչ կ'իմանանք:

Պ. Հեղեղ ըսելով կ'իմանանք լերանց դադաթը գտնուած ձիւներուն հալելով վար թափիլը:

Հ. Հեղեղները երբ կ'սկսին:

Պ. Տաք եղանակներուն:

Հ. Տաք եղանակներուն լերանց դադաթը ձիւն կը գտնուի:

Պ. Այո՛, որովհետեւ շատ բարձր լերանց դադաթը գտնուած ձիւնը մշտակայ է, սակայն անոնց ստորին մասերուն վրայ գտնուած ձիւներուն մէկ մասը կը հալին եթէ օդը սաստիկ տաք ընէ, ահա այս ատեն կը կազմուին հեղեղները:

ԴԱՍ Ը.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Երկուշաբթի առաւօտուն երբ անկողնէս ելայ, արդէն պատրաստուած կառք մը տեսայ մեր դրան առջեւ, հայրս ինձ իմացուց որ շուտով նախաճաշ ընեմ՝ ժամանակին մեկնելու համար. հօրս պատուէրը շուտով կատարեցի որ անմիջապէս կառք նստելով մեկնեցանք այն գիւղէն՝ որ պատճառ եղած էր ինձ բաւական բան սովորելու համար. յայտնի է որ ուրիշ տեղ մը պիտի երթայինք, որովհետեւ հօրս արհեստը գիւղացւոց փոխ ստակ տալ էր, որ ժամանակին կը հաւաքէր. ճամբան կառքերնիս կեցաւ ահագին ջրոյ մը եղերքը, ջուր մը որ հանդարտ կեցած էր և այնչափ ընդարձակ էր որ միւս ծայրը տնկարեւի էր տեսնել. — կառքէն վար

իջիր, ըսաւ հայրս, յի՞նչ միւս կողմը պիտի անցնինք նաւակով. ուստի կառքէն վար ցատկեցի, ինձ հետ հայրս ալ. յետոյ կառապանին դառնալով ըսաւ որ նաւակ մը վարձէ. նաւակը եկաւ, որ տաշտի նըմանող բան մ'էր, բայց աւելի երկայն և խոր, ինչ և իցէ նստանք նաւակը ու սկսանք յառաջանալ. այն ատեն հօրս հարցուցի թէ. — Ի՞նչ կ'ըսեն այս ջուրին. — Ի՞նչ կ'ըսեն, ըսաւ. որովհետեւ ամէն կողմ ցամաքով պատած է, ջուրը վազուն չէ, և անուշ է. բայց կան լիճեր ալ որոնց ջուրերը աղի են և մարդիկ այն լիճերէն ալ կը հանեն աղ որ մենք կերակուրի համար կը գործածենք. ասկէ կ'ելնէ նաեւ պատուական ձուկեր. ասոր ջուրը կը հաւաքուի անձրեւներէ, առուներէ, հեղեղներէ և ակներէ. լիճեր կան որոնց ջուրջը, եթէ օրերով պտըտինք, հազիւ կրնանք դառնալ. բայց կան ալ որ պզտիկ են, եւ կը կոչուին լճակ. տեղեր ալ կան որ ջրոտ և տղմուտ են, ուր տեղ բուսած կ'ըլլան եղեգ կամ ջրբային տունկեր, ահա այն տեսակ տեղերուն ալ քանի՞նք կամ մօր անունը կուտան: Այն ատեն հասկցայ թէ ջուր մը որուն բոլորտիքը ցամաքապատած է, յի՞նչ կ'ըսուի, իսկ այն տեղերուն, որ ջրոտ և տղմուտ են ասոնք կամ մօր:

Լիճ

ԴԱՍ Ը.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Լիճ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Լիճ ըսելով կ'իմանանք այն բնդարձակ եւ մշտակայ ջուրերը որոնց բոլորտիքը ցամաքով պատած է:

Հ. Լիճ մը ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ:

Պ. Լիճ մը կրնայ շատ մեծ և կամ պզտիկ ըլլալ. եթէ շատ մեծ է ծովայ կ'ըսուի, եթէ պզտիկ է՝ լճակ:

Հ. Ճահիճն ի՞նչ է:

Պ. Ճահիճ կը կոչուին այն ջրոտ և տղմուտ տեղերը ուր եղեգ կամ ջրային տունկեր բուսած են:

Հ. Ճահիճները մարդոց օգուտ ունի՞ն:

Պ. Ոչ, ինչու որ անոնց ջուրերը արեգական տա-
քութենէն կապականին և գէշ կը բուրեն, որոնց վը-
րայի օդը եթէ մարդս ծծելու ըլլայ՝ շատ կը վնասուի :
Հ. Լճի մը ջուրը ի՞նչպէս է :

Պ. Լիճեր կան որոնց ջուրը աղի է : Լիճեր ալ
կան որոնց ջուրը անուշ է, սակայն պէտք է գիտնալ
թէ սովորաբար լիճերուն ջուրը վնասակար է խմե-
լու համար :

Հ. Լիճերուն ջուրը ո՞ւրիկէ կը հաւաքուի :

Պ. Լիճեր կան որոնց ջուրը իրենց մէջէն կը բռը-
խի այս տեսակ լիճերը ուսումնարար փոքր կ'ըլլան և
իրենց ջուրն ալ անուշ . լիճեր ալ կան որոնց ջուրը
այլևայլ տեղերէ կը հաւաքուի ինչպէս, գետերէ,
հեղեղներէ, և ըն . այս տեսակ լիճերէն ոմանց ջուրը
աղի է :

Հ. Լիճերն ալ երկրիս օգուտ ունին :

Պ. Այո՛, նախ ճամբորդութեան համար որ երկ-
րի մը առեւտուրը կը գլխաւորէ, երկրորդ, իրենց
մէջ գտնուած բազմաթիւ ձուկներով մարդիկ կը
սնանին, երրորդ, իրենց բոլորտիքը գտնուած եր-
կիրը կը պարարտացնեն :

ԴԱՍ Թ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Հիմա պիտի պատմեմ ձեզ թէ երբոր լճին միւս
կողմը անցանք, ի՞նչ բաներ տեսայ. նախ և առաջ
հայրս ինձ իմացուց թէ երկու ժամու չափ պիտի

քալենք, բայց գիտէք, ինչպէս տեղէ մը, կեցիք,
պատմեմ ձեզ, չորս կողմերնիս ահագին ծառերով
պատած և անանկ որ այս ծառերը հաղիւ իրարմէ
մէկ երկու քայլ հեռաւորութիւն ունէին . եթէ մե-
նէ քանի մը քայլ առաջ մէկը երթար, տեսնելը
անկարելի էր . նոյնպէս եթէ օդէն թռչուն մը անց-
նէր չ'պիտի տեսնէինք, և եթէ այս ծառերուն շա-
տութիւնը հարցնէք, թէ սր հինգ օր ալ քալէինք
առկէ դուրս ելնելը անկարելի պիտի ըլլար . բարե-
բախդաբար առանց այդ ծառերուն մէջէն ուղղակի
յառաջանալու քիչ մը վերջը մէկ կողմէն դուրս ե-
լանք . որչափ պիտի մտածէի արդեօք այդ տեղին
անուն մը գտնելու համար եթէ հայրս ըսած չ'ըլլար
թէ անտառ կ'ընեն . և եթէ լերան մը վրայ այս ծա-
ռերը՝ ընծանաւ . այն ժամանակ հասկցայ թէ այլևս
անտառ ըսելով պէտք եմ իմանալ խիտ և շատ ծա-
ռերով ծածկուած գետին մը :

Անտառ

ԴԱՍ Ժ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

- Հ. Անտառ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :
- Պ. Անտառ ըսելով կ'իմանանք ընդարձակ գե-
տին մը որ խիտ ծառերով ծածկուած է :
- Հ. Անտառ մը ի՞նչպէս կրնայ բլլալ :
- Պ. Անտառ մը կրնայ մեծ կամ պզտիկ բլլալ :
- Հ. Անտառի մը ծառերը ի՞նչ տեսակ կ'ըլլան :
- Պ. Անտառի մը ծառերը վայրի կ'ըլլան :
- Հ. Անտառները մարդկանց օգուտ ունի՞ն :
- Պ. Այո՛. եթէ անտառները չ'ըլլային, մենք ոչ
փայտ պիտի ունենայինք վառելու և ոչ ալ ածուխ,

ոչ տախտակ պիտի ունենայինք շէնքեր շինելու, և
ոչ ալ նաւեր ջուրին վրայ քալեցնելու, ոչ նստա-
րաններ պիտի ունենայինք վրան նստելու և ոչ ալ
գրասեղաններ վրան գրելու. վերջապէս անտառնե-
րուն օգուտները շատ և շատ են մարդկանց համար.
անտառները երկրիս տլ օգուտ ունին :

Հ. Լեռնանտառը ի՞նչ է :

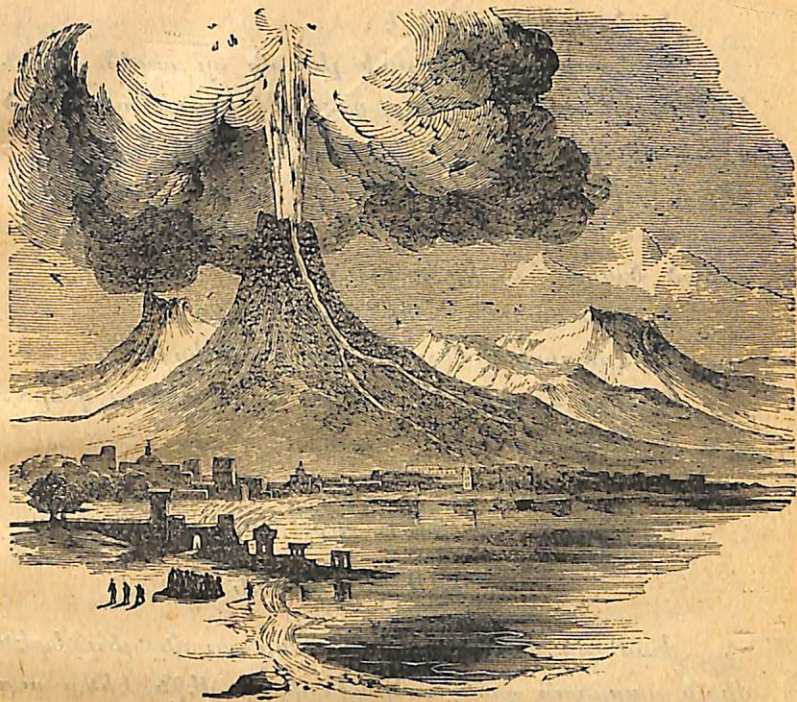
Պ. Միեւնոյն բանն է, միայն թէ ծառերը փո-
խանակ հարթ գետնի վրայ բուսած բլլալու լեռան
մը վրայ բուսած կ'ըլլան :

ԴԱՍ ԺԱ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Տղաքներ կը կարծէք թէ տեսածներս ա՛յսչափ
էին. ոչ, երբոր քիչ մ'ալ յառաջացանք, հայրս
ձի մը նստաւ դիս ալ իւր առջեւը նստեցուց. ու-
րովհետեւ տակաւին առանձին ձի նստելու կարող
չէի. ձիուն վրայ քիչ մը ճաշեցինք, յետոյ հեռուն
շատ մը լեռներ նշմարեցի անանկ որ բոլորին ալ ըս-
տորոտը իրարու կցուած էր. ուշադրութեամբ սկը-
սայ նայիլ, այնպէս կարծեցի որ աւելի հեռուն լե-
րան մը գագաթէն ծուխ ևս կ'ելնէ. հայրս՝ տեսնե-
լով իմ բրած ուշադրութիւնս ըսաւ, — հեռուն տե-
սած լեռներդ որոնց ստորոտները իրարու կցուած
են շրթայ լեռանց կամ լեռնագոտի կ'ըսուին, եթէ այդ
տեսակ բլուրներ բլլային իրոց շրթայ պիտի ըսէինք
և այն աւելի հեռուն տեսած ծուխդ որ լեռան մը

գազաթէն կ'ենէ հրաբուխ մ'է. — Ի՞նչ հրաբուխ, հրաբուխն ի՞նչ է հարցուցի հօրս, գիտէ՞ք ինչ ըսաւ, ընկերներ. — հրաբուխ կ'ըսուին այն ամէն լեռները որք իրենց գազաթան վրայ բացուած մեծ ծալէ մը որուն խառնարան կ'ըսենք, դուրս կուտան բոց մոխիր և լաւա կոչուած նիւթ մը, երբեմն ջուր եւ ցեխ, և երբեմն ալ մեծ և ահաբին քարեր, հրաբուխները երբեմն կը բռնկին և երբեմն ալ մարելով ժամանակ ժամանակ այդ քու տեսածիդ պէս միմիայն ծուխ մը կ'արձակեն. — եթէ ճշմարիտը կուզէք հօրս այս ըսածներէն չկրցի բան մը հասկնալ, խելքիս հակառակ եկաւ թէ ի՞նչպէս լեռ մը ինքնին կրնայ բռնկիլ, ասոր պատճառները հարցուցի, այլ սակայն շատ պզտիկ ըլլալս առարկելով չ'ըսաւ. հօրս, հարցմանս բացատրութիւնը չտալուն վրայ այնչափ չ'տխրեցայ, հիմակու հիմա այս չափն ալ ինձ բաւական է ըսելով, բնաւ է որ, ըսի ինքնին՝ ասկէ վերջը երբ լեռնաշղթայ բառ մը տեսնեմ տեղ մը, կը հասկնամ թէ շատ մը լեռներ են որոնց ըստորոտը իրարու կցուած է, և եթէ հրաբուխ բառ մը կարդամ, կը հասկնամ թէ գազաթան վրայ խոշոր ծակ մը բացուած լեռ մ'է որուն ներքին մասը բռնկած ըլլալով այն բերնէն այլ և այլ նիւթեր դուրս կուտայ:

Լեռնաշղթայ

ԴԱՍ ԺԲ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Գօտի լեռանց ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Գօտի լեռանց կամ լեռանց շղթայ ըսելով կ'իմանանք լեռներ որոնց ստորոտները իրարու կըցուած են:

Հ. Բլրոց շղթայ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Նոյնպէս կ'իմանանք բլուրներ որոնց ստորոտները իրարու կցուած են:

Հ. Հրաբուխն ի՞նչ է :

Պ. Հրաբուխ կը կոչուի լեռ մը որ ատեն ատեն կը մխայ և բռնկելով իւր գագաթան վրայ գտնուած ծակէ մը դուրս կարձակէ բոց , մոխիր , լաւա , ջուր , ցեխ , և խոշոր քարեր :

Հ. Հրաբխային լեռան մը գագաթան վրայ գըտնուած ծակը ի՞նչ կը կոչուի :

Պ. Խառնարան , կամ հրաբերան :

Հ. Հրաբուխք միշտ փորփորքած կը մնան :

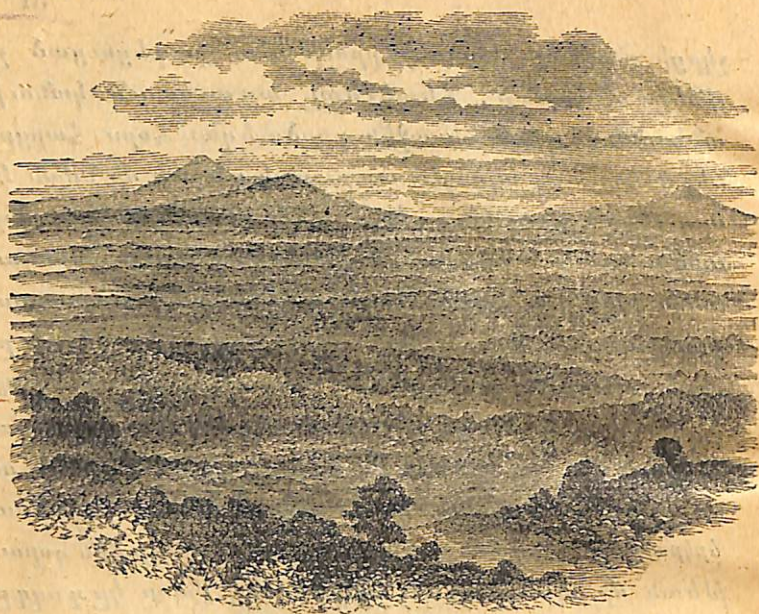
Պ. Ո՛չ , երբեմն կը մարին , և երբեմն ալ դարձեալ կը բռնկին :

ԴԱՍ ԺԳ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ժամ մը վերջը նոյն լեռնագօտուոյն լեռներէն միոյն ստորոտը գտնուած գիւղի մը մէջն էինք ուր մէկ երկու նոր բաներ ալ հոն տեսայ . գիւղը լեռան ստորոտն էր . բայց նոյն լեռան գագաթը անանկ ձեւ մը ունէր որ ամենեւին լեռան չէր նմաներ , այսինքն տափարակ և հարթ էր դաշտի մը նման գիւղին միւս կողմը ահագին աւերակներ և բլատակներ կային տեղ տեղ երկիրը ճեղքուած էր և ունէր ամենախոր տեղուանք աստ անդ բոսերուն մէջ տապալած խոշոր ծառեր կային : Թէեւ այս տեսածներու մասին բացատրութիւն պիտի խնդրէի հօրմէս , սակայն ժամանակը անցած ըլլալով որոշեցի հետեւեալ օրուան թողուլ . նոյն գիշերը գրեթէ հանգիստ

չկրցի քնանալ հետաքրքրութիւնս յագեցուցած չը լինելու համար . հետեւեալ առաւօտուն կանուխ անկողնէս ելայ և առաջին դործս եղաւ հօրս հարցընել թէ ի՞նչու այդպէս տաբարակ դաշտի մը նման էր այդ լեռան գագաթը . և թէ ի՞նչ բանի նշան էին այն աւերակները և բլատակները , հայրս թէպէտ շատ կանուխ ըլլալուն համար նախ դժկամակեցաւ պատասխան տալու , իսկ յետոյ աղաչանացս զիջանելով ըսաւ . — Լեռանց այդ տեսակ դոգաթներուն շեղանդաշտ կ'ըսեն , և որ և իցէ լեռան մը երկու կողմերուն ալ ջրէջ , ինչու որ ջուրը անկէ վար կ'իջնէ , և այն աւերակները , երկրին այն ճեղքուածները որ տեսար ներկայարժի արդիւնք են . շատ ատեն ներքին զօրութեան մը պատճառաւ երկրիս մէկ մասը կը դողդողայ երբեմն այնպէս սաստիկ որ իւր վրայ գտնուած բոլոր շէնքերը կը կործանէ , ծառերը կը տապալէ և երկրին վրայ , տեսածիդ պէս ահագին ճեղքուածներ կը բանայ . երկրաշարժք աւելի շատ կը պատահին այն տեղերը , որոնց մօտ հրաբուխ կայ : Երբ այս բացատրութիւնները առի այն ատեն դո՛հ սրտով կրկին անգամ պառկեցայ գիշերուան քնոյն պակաս անցած մասը լեցնելու համար : Սակայն չմոռնամ ըսելու թէ շեղանդաշտ , ջրէջ և երկրաշարժ բառերը քանի մ'անգամ կրկնեցի , որպէս զի երբ ուրիշ տեղ մը կարդամ այն բառերը , շուտով միտքս բերեմ անոնց նշանակութիւնը :

Լեռնադաշտ

ԴԱՍ ԺԳ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Լեռնադաշտ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Լեռներ կան , որոնց դադաթը դաշտի մը նման հարթ և տափարակ է , անոնց լեռնադաշտ կ'ըսուի :

Հ. Զրէջք ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Լեռան մը երկու կողմերը , որոնցմէ ջուրը վար կ'իջնէ :

Հ. Բլուրներն ալ ջրէջքներ կ'ունենան :

Պ. Ոչ թէ միայն բլուրները այլ նաեւ տուններն

անգամ կ'ունենան ջրէջքներ իրենց տանիքին վրայ նաեւ ամէն դառի վայրի ջրէջք բառը կրնանք գործածել , որովհետեւ եթէ անձրեւ գայ ջուրը դառի վայրէն վար կ'իջնէ :

Հ. Երկրաշարժն ի՞նչ է :

Պ. Երկրաշարժ կամ գետնաշարժ ըսելով կ'իմանանք երկրիս մէկ մասին դողդողալը :

Հ. Երկրաշարժը ո՞ւր կը պատահին աւելի :

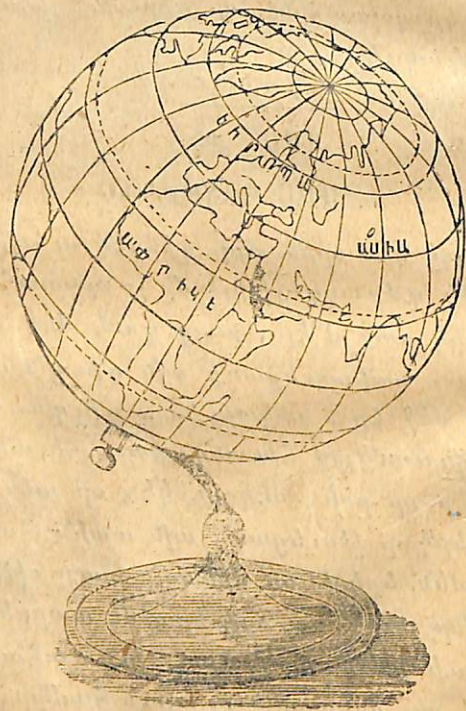
Պ. Երկրաշարժը սովորաբար հրաբուխ եղած տեղերու մօտ կը պատահին , որ երբեմն շատ հեռու տեղեր ալ կ'աղղէ :

ԴԱՍ ԺԵ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Նոյն օրը կէս օրին այդ գիւղէն ալ պիտի մեկնէինք , եթէ դժբաղդութիւն մը չը պատահեր , թէպէտ փոքրիկ բան մ'էր , բայց գոնէ մէկ ու կէս օր աւելի մնալու ստիպուեցանք այն գիւղին մէջ . թէև ամառուան մէջ էր , սակայն նոյն գիւղին օդը պաղ էր ուրկէ փնտռուելով հիւանդացայ , հիւանդութիւնըս , ինչպէս որ ըսի , մէկ ու կէս օր տեւեց , բայց բուական երկար թուեցաւ , այն ատեն հայրս ըսաւ ինձ թէ ամեն երկրի օդ միեւնոյն տաքութիւնը կամ պաղութիւնը չունենար , այլ իրարմէ տարբեր կ'ըլլան , ասոր կ'ըսուի կլիմայի տարբերութիւն , ահա այս երկրի կլիման քիչ մը ցուրտ ըլլալուն համար քեզի հի-

ւանդութիւն պատճառեց, որովհետեւ դու բարե-
խառն կլիմայի տակ վարժուած լինելով՝ առաջին
անգամ քիչ մը ցուրտէն մնասուեցար, սակայն եր-
բոր դու ալ ինձ նման վարժուիս ճամբորդելու, այլ-
եւս դիւրութեամբ չես հիւանդանար, այն ատեն կը-
լիմայ բառ մ'ալ սովորեցայ հանդերձ իւրնշանակու-
թեամբք և թէ մասամբ դո՛հ եղայ հիւանդանալուս
որ պատճառ եղաւ ինձ սոյն բառը սովորեցնելու:

Երկրագունդ

ԴԱՍ ԺԶ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Կլիմայ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Կլիմայ ըսելով կ'իմանանք օդին որպիսու-
թիւնը:

Հ. Օդը երկրիս այլևայլ մասանց վրայ միեւնոյն
ազդեցութիւնը չունի:

Պ. Ո՛չ, ինչու որ երկիրներ կան որոնց օդը խիստ
տաք է, երկիրներ կան որոնց օդը խիստ պաղ է,
երկիրներ կան որոնց օդը խոնավ է, վերջապէս եր-
կիրներ ալ կան. որոնց օդը բարեխառն է, ահա ա-
տնց կ'ըսեն կլիմայի տարբերութիւն:

Հ. Քանի՞ տեսակ կլիմայ կայ:

Պ. Գլխաւորաբար երեք տեսակ կլիմայ կայ, Ա.
բարեխառն կլիմայ որ մարդկանց համար ամենէն
օգտակարն է. Բ. տաք կամ այրեցեալ կլիմայ. Գ.
պաղ կամ սառուցեալ կլիմայ:

Հ. Բարեխառն կլիմայ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

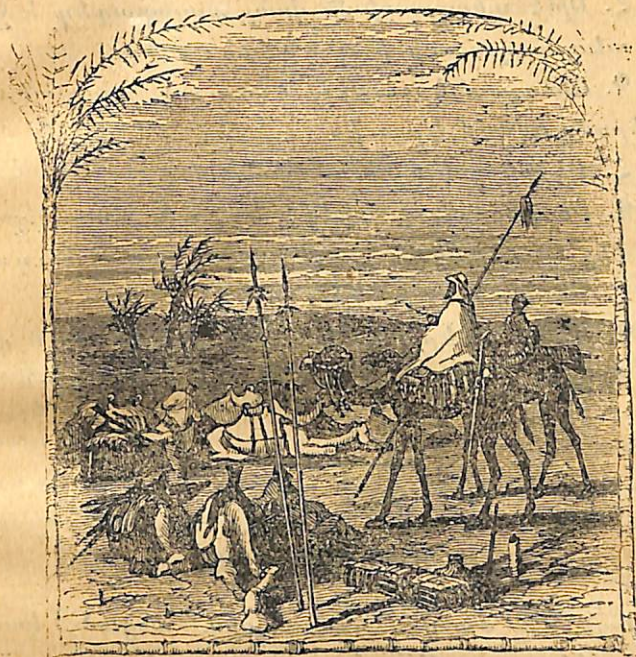
Պ. Բարեխառն կլիմայ ըսելով կ'իմանանք, օ-
դին այն ազդեցութիւնը որ, ոչ պաղ է և ոչ տաք,
ոչ խոնավ է և ոչ ալ երաշտ:

ԴԱՍ ԺԷ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Հինգշաբթի առաւօտուն երբ աղէկցած էի,
կառք մը նստելով հեռացանք այն դիւղէն, որ զիս
քիչ մը վախցուցած էր, բայց ճամբան նոր բան մը
չպատահեցաւ միայն թէ չհերկուած և քիչ մը քա-
րոտ դաշտի մը վրայէն անցած ատեննիս, հայրս ինք-
նին, — կարծես թէ այս տեղն ալ անսպաս մ'է. —
ըսաւ. վերջը թերեւս զղջաց հայրս այդ բառը տը-
տասանելուն վրայ որովհետեւ բաւական յոգնեցու-

ցի զինքը անապատ ի՞նչ ըլլալը բացատրել տալու համար . տղաս ըսաւ . — երկրիս վրայ անանկ տեղեր կան որ ընդարձակ դաշտերու կը նմանին , բայց գետինները քարոտ և աւազոտ են անանկ որ վրան ոչ ծառեր կը բուսնին և ոչ ալ ուրիշ որևիցէ բոյսեր , այս տեսակ տեղեր տաք երկիրներու մէջ կը գտնուին և անապատ կը կոչուին , և եթէ պատահի որ անապատի մը մէջ դալարագեղ և ջրոտ տեղ մը գտնուի ուստիս կ'ըսուի այն տեղին . անապատի մը հողը բերրի չըլլար , այդ պատճառաւ էր որ քիչ մը առաջ այս տեղին անապատի կը նմանի , ըսի , որովհետեւ չե՞ս տեսներ այս դաշտը քիչ մը քարոտ և աւազոտ է : — Այս բացարձակեան չնորհակալ ըլլալով , անմիջապէս խորի բառին ինչ նշանակութիւն ունենալը հարցուցի որ քիչ մ'առաջ դարձեալ արտասանած էր . այն ալ սպալէս բացատրեց — որևիցէ գետնի մը վրայ երբոր բան մը կը ցանես և կը բուսնի խորի կ'ըսուի , իսկ այն տեղերը որ բոյսեր յառաջ չեն բերեր անքն կ'ըսուին : — Այս բացատրութեան վրայ կրկին չնորհակալ ըլլալով ձայնս կտրեցի և հանգիստ նստայ :

Անապատ

ԴԱՍ ԺԸ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Անապատ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Անապատ ըսելով կ'իմանանք անանկ ընդարձակ գետին մը որուն վրայ ոչ ծառեր կ'աճին և ոչ ալ բոյսեր , ինչու որ հողը բերրի չէ աւազով ու քարերով ծածկուած է :

Հ. Անապատները ո՞ւր կը գտնուին :

Պ. Շատ տաք երկիրներու մէջ :

Հ. Եթէ անապատի մը վրայ դալարագեղ և ջր-
բոտ տեղ մը գտնուի ի՞նչ կ'ըսուի :

Պ. Անապատներու մէջ գտնուած այդ տեսակ
տեղերուն Ուխտիս կ'ըսուի :

Հ. Բերրի ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Բերրի ըսելով կ'իմանանք այն հողը որուն
վրայ ինչ որ սերմանես կամ անկես յառաջ կուգայ :

Հ. Անբեր ի՞նչ ըսել է :

Պ. Անբեր ըսելով կ'իմանանք հող մը որուն վը-
րայ երկրագործին աշխատութիւնը ապարդիւն կը
մնայ :

ԴԱՍ ԺԹ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Նոյն օրը ժամը վեցը քառորդ անցած՝ կառ-
քերնիս կեցաւ ամենափոքրիկ բլրոյ մը ստորոտը .
կառքէն վար իջանք և սկսանք հետիտն բլրակէն
վեր ելնել, երբոր անոր վրայ ելանք, ա՛հ, պահ մը
ապշած մնացի, ինչու որ ուշադրութիւնս գրաւեց
բոլորովին նոր բան մը, նոր կ'ըսեմ, վասնզի ես տա-
կաւին տեսած չէի, է՛հ, չես քալեր, ըսաւ հայրս,
— սա ալ վաղուն ջուր մ'է ինչպէս որ կը տեսնես
և որուն գետ կ'ըսեն. հիմա ասոր վրայէն պիտի ճամ-
բորդենք նաւով և երեք ժամէն վերջը պիտի տես-
նես որ աւելի ընդարձակ ջուրի մը վրայ պիտի ել-
նենք. — առանց բան մը կարենալ ըսելու հօրս հե-
տեւեցայ որ հօն կեցած նաւերէն մէկուն մէջը մը.

տաւ, բայց այս անգամ նաւուն մէջ մինակ չէինք,
ուրիշ մարդիկներ ալ կային որոնք մեզի նման ճամ-
բորդներ էին. քառորդ մը վերջը նաւը ելաւ և գե-
տին վազած կողմը սկսաւ յառաջանալ. այն ատեն
հայրս առանց իմ հարցմանս սպասելու, գետի մը ինչ
բլլալը սկսաւ բացատրել ինձ այսպէս. — երկրիս
վրայ տեղացած յորդառատ անձրեւներուն, հեղեղ-
ներուն և առուներուն, ջուրերը միանալով իրենց
համար ահագին ճամբայ մը կը բանան և վազելով
կ'երթան ծովը կը թափին. ահա այս վազուն ջուրին
կ'ըսեն գետ. գետերուն ջուրը անուշ կ'ըլլայ և մէջը
ընտիր ձուկեր կ'ապրին. պզտիկ գետեր ալ կան որ
կուգան մեծ գետերուն մէջը կը թափին և կը կոչ-
ուին գետակ. գետերուն մէջ յիշուելու արժանի են
նաեւ ծրփածք. — ի՞նչ, ջրվէժն ի՞նչ է, հարցուցի հօ-
րը, զաւակս ըսաւ. — երբեմն գետերը հարիւր,
երկու հարիւր, և մինչեւ երեք հարիւրի մօտ մեթր
բարձրութիւն ունեցող տեղերէ վաք կը թափին այս-
պէս այդ վար թափած ջուրերը կը կոչուին ծրփածք
կամ ռահանք. քիչ մը վերջը նաւը արդէն հօրս ը-
սած տեղը հասած էր. այս տեղը գետն ընդարձակ
ջուրի մը հետ կը միանար, ջուր մը՝ որուն վրայէն եր-
կինքէն ուրիշ բան մը տեսնելը անկարելի էր. հօն
քիչ մը սպասել հարկ եղաւ ուրիշ մեծ նաւու մը,
որ դար զմեզ պիտի առնէր. ահա՛ ըսաւ հայրս, —
այս տեղին ալ գետաբերան կ'ըսեն. ինչու որ ինչպէս որ
կը տեսնես, գետին ջուրերուն ծովը թափած տեղն է,
իսկ գետակի մը գետին հետ միացած տեղին ալ յառ-
ճորդ գետոյ կ'ըսեն — :

Զրվե՛ծ

ԴԱՍ ԼԱ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Գետ ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Գետ ըսելով կ'իմանաք ցամաքին վրայ դա-
նուած այն ահագին վազուն և անոյշ ջուրերը , որոնք
իրենց համար լայն և խոր ճամբայ մը բանալով դէպի
ծովը կ'երթան կը թափին :

Հ. Գետի մը ծովը թափած տեղին ի՞նչ կ'ըսուի :

Պ. Գետի մը ծովը թափած տեղին գետաբերան
կ'ըսեն :

Հ. Գետ մը եթէ նեղ և նուազ խոր ըլլայ ի՞նչ
կ'ըսուի :

Պ. Գետակ կ'ըսուի , որ երթալով ուրիշ մեծ գե-
տի մը հետ կը խառնուի :

Հ. Գետակի մը գետին հետ խառնուած տեղին
ի՞նչ կ'ըսեն :

Պ. Խառնուող գետոյ :

Հ. Գետոց ջուրերը ո՞ւրկէ կը հաւաքուին :

Պ. Գետոց ջուրերը կը հաւաքուին հեղեղներէ
յորդառատ անձրեւներէ , լեռներէն իջած ջուրերէն :

Հ. Գետերը մարդոց օգուտ ունի՞ն :

Պ. Տեղեր կան որ եթէ գետեր չ'ըլլային մար-
դիկ շատ նեղութիւն պիտի կրէին , թէ ջուրի , թէ
ուտելիքի և թէ ճամբորդութեան մասին , որովհե-
տեւ շատ երկիրներ մարդիկ անոր ջուրը կը խմեն
անկէ ելած պատուական ճուղներով կը սնանին . եւ
անոր միջոցաւ ուրիշ երկիրներ ճամբորդութիւն կը-
նեն՝ անոր վրայ նաւեր , շոգենաւներ բանեցնելով ,
առանց որոյ ասոնց ամէնը շատ դժուար պիտի ըլլար :

Հ. Գետերուն մէջ յիշուելու արժանի ի՞նչ կայ :

Պ. Գետոց մէջ յիշուելու արժանի են ջրվէժք
կամ սահանք :

Հ. Ջրվէժք կամ սահանք ըսելով ի՞նչ կ'իմա-
նանք :

Պ. Ջրվէժք կամ սահանք ըսելով կ'իմանանք գե-
տոց այն ջուրերը որ բարձր տեղերէ վար կը թափին :

ԴԱՍ ԻԱ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Է՛հ, տղաքներ, ժամը ճիշդ տառնին սպասած մեծ նաւերնիս եկաւ ուր անմիջապէս անցանք. սաւկայն այս նաւը միւսներուն չէր նմաներ, անիւներ ունէր որ զարմանալի արագութեամբ կը դառնային նաւը յառաջ տանելու համար. երբեմն երբեմն կը սուլէր հաստ և անախորժ ձայնովմբ. ծխան մ'ուսէր որ առատ ծուխ դուրս կուտար, անանկ որ արեգակին լոյսը կը խափանէր նաւուն վրայէն, վերջապէս ինձ համար բոլորովին նոր ձեւով բան մ'էր. հայրս իմացուց որ երեք օր ատոր մէջը պիտի կենայինք մեր նախկին տունը վերագառնալու համար, այսինքն մօրս քովը. ասիկա գէշ բան չէր ինձ համար, ինչու որ կրնար ըլլալ թէ նոր բաներ տեսնէի և նոր բաներ սովորէի, ինչպէս որ ալ եղաւ, սակայն երեք օր ինչ կերպով պիտի ապրէինք այդ տեղ այս բանը հօրս հարցուցի, — տղաս, ըսաւ, այս մասնաւորապէս ծովային ճամբորդութեանց համար շինուած մեծ շոգենաւ մ'է, ատոր մէջ ամէն բան կը գտնուի. տակաւին չկրցիր հասկնալ թէ երկրիս վրայ երկու տեսակ ճամբորդութիւն կրնայ ըլլալ՝ ծովային և ցամաքային, անոր համար գիտուն մարդիկ ասոնց վերաբերեալ ամէն պէտքերը շինած և հոգացած են. — այն ատեն հասկցայ թէ մեր շոգենաւին մէջ ամէն բան կը ծախուէր, կաթէն սկսեալ բոլոր ուտելիքները, ինչու որ մի քանի հատ այծեր ալ տեսայ:

ԴԱՍ ԻԲ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Ճամբորդութիւն մը քանի՞ տեսակ կ'ըլլայ:

Պ. Երկու տեսակ, ծովային և ցամաքային:

Հ. Ծովային ճամբորդութիւն մը ի՞նչ միջոցով կ'ըլլայ:

Պ. Երբոր մօտ տեղեր երթալ հարկ ըլլայ, նաւակով կամ մակոյկով, իսկ հեռու տեղերու համար շոգենաւով կամ առագաստանաւով:

Հ. Ասոնցմէ ամենէն յարգին և անվտանգը ո՞րն է:

Պ. Շոգենաւը, որ արագընթաց ալ է:

ԴԱՍ ԻԳ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ուրբաթ առաւօտուն հեռուէն ցամաք մը տեսանք որ ծովուն մէջէն դէպի վեր բարձրացած էր. երբոր քիչ մը մօտեցանք տեսայ որ վրան տուներ ալ կային. սկսայ ուշադրութեամբ դիտել և հարցուցի ես ինձ թէ ի՞նչ է արդեօք այս լեռնանման հողակոյտը որուն չորս կողմը ջուր է. հօրս ալ չկրցի հարցնելու, որովհետեւ գլուխը վար դրած էր քիչ մը հանդիւրժ համար, այսպէս շոգենաւին կողերէն մէկուն առջեւ կեցած երբ յարմար առթի մը կ'սպասէի, յանկարծ ջուրին մէջը ձուկեր տեսայ որ ջուրին մէջէն վեր վեր նետուելով իրարու ետեւէ սրարչաւ կ'ընթանային. ասոնցմէ մի քանին ալ մեր շոգենաւին քովէն երթալով կարծես շուտ քայլելու

մասին անոր հետ կը մրցէին. գեղեցիկ տեսարան մ'էր սա որ գրեթէ մէկ ժամու չափ իմ ուշադրութիւնս գրաւեց. այլ սակայն երթալով ջուրին փրկ-
փրկել տեսնելով վախէս կեցած տեղէս հեռացայ ե.
հօրս քովը գացի, հայրս ալ շոգենաւին երեքալէն
արթնցաւ եւ տեսնելով երկրիս վրայ ծածկուած ամ-
պերը — ա՛, ծովը պիտի ալեկոծի, — քսաւ. իսկ կե-
րեւա թէ մեր նաւապետը աս բանը առաջուց գու-
շակած էր, վասնզի ճամբան փոխելով շոգենաւը
գրեթէ կէս մը մօտեցուցած էր այն հողակոյտին որ
պահ մը առաջ տեսած էի: Քիչ մը վերջը մեր շո-
գենաւը արդէն կեցած էր այդ հողակոյտին մէջը
մտած բաւական ընդարձակ բայց հանդարտ ջուրի
մը վրայ. շոգենաւին մարդիկը ամէնքն ալ այդ հո-
ղակոյտին վրայ ելան մակոյկով, ինչպէս նաեւ մենք.
հոն սրճարան մը մօտնելով եկած սաստիկ անձրեւէն
պատասպարուեցանք. այն ատեն հայրս քսաւ ինձ թէ
կողոյս մը վրայ կը գտնուէինք:

Կղզի

ԴԱՍ ԻԴ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Կղզի ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Կղզի ըսելով կ'իմանանք լեռնանման հողա-
կոյտ մը որուն բոլորտիքը ջուրով պատած է. այսին-
քըն ծովուն մէջէն դէպի վեր բարձրացած երկիր մը:

Հ. Կղզի մը ի՞նչպէս կ'ընայ բլլալ:

Պ. Կղզի մը կ'ընայ մեծ կամ պզտիկ բլլալ. կըղ-
զինքն կան որ շատ մեծ են եւ երկրի մը կը նմանին:

Հ. Կղզեաց օդը ի՞նչպէս կ'ըլլայ:

Պ. Կղզեաց օդը մաքուր եւ առողջարար կ'ըլլայ:

ԴԱՍ ԻԵ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Տղաքներ, եթէ ձեզի բան մը ըսեմ կը հաւա-
տա՞ք, ճիշդ եօթն օր այդ կղզւոյն մէջը մնացինք
չարունակ օդին գէշ փշելուն պատճառաւ, այլ սա-
կայն մի կարծէք որ այդչափ օրուան մէջ բան չը
սորվեցայ, բաւական բան սորվեցայ. զորս ձեզի պի-
տի պատմեմ. չարաթ օրը թէեւ անձրեւ կուգար,
բայց ես զայն բանի տեղ չդնելով, առի հօրս հո-
վանոցը եւ ջուրէն քիչ մը հեռու բարձր տեղոյ մը
վրայ կեցայ լաւ կերպով չորս կողմս դիտելու համար
ա՛հ, ի՞նչ սարսափելի ջուր, ի՞նչ անհուն տարա-
ծութիւն, ոչ գետի կը նմանէր եւ ոչ ալ տեսած լճիս.
պահ մը ինձ այնպէս թուեցաւ թէ բոլոր աշխարհ
ջուրով ծածկուած է բացի այն կղզիէն. փրփրադեղ
ալիքներ հետզհետէ իրարու վրայ կը բարձրանային
եւ կարծես իրենց համար որս մը կը փնտռէին լա-

փեւը , կամ թէ իրարու հետ կը մաքառէին . վեր-
ջապէս մարմնոյս վրայ սարսուռ մը զգացի տեսնելով
այն ահագին ջրոյ տարածութիւնը՝ որուն վրայէն եր-
կինքէն դատ բան մը չէր տեսնուէր . տեսութիւնս ըն-
դարձակեցի դէպի հեռուն բայց ի դուր , այն օրը
որ լիճք տեսայ զարմացայ , իսկ այսօր՝ դողացի , ուս-
տի իջնելու կեցած տեղէս գացի հօրս հարցնել թէ
ի՞նչ կըսեն այդ ջուրին . ծով , պատասխանեց , —
խեղճ տղայ , ինչ տեսար գուռ տակաւին ըստ հայ-
րըս , — կան ծովեր որ եթէ տմիաներով վրան ճանա-
պարհորդենք երկինքէն ուրիշ բան մը չենք տեսներ
և որոնց ողիւստն անունը կուտան , սակայն ասոր հա-
կառակ կան ծովեր ալ որ շատ մը իրարու մօտ մօտ
կղզիներով ծածկուած են , այն տեսակ ծովերուն ալ
արշիպելագոս անունը կուտան : — Տղաքներ , ալ
գուք ինքնին մտածեցէք թէ որչափ գոհ եղայ հօ-
րըս այս տուած պատասխանին վրայ :

Ծով

ԴԱՍ ԻԶ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Ծով բսելով ի՞նչ կիմանանք :

Պ. Ծով բսելով կիմանանք ահագին ջրոյ մը տա-
րածութիւն որուն վրայէն մարդիկ շատ գիւբութեամբ
կը ճանապարհորդեն իրենց նոր մէկ գիւտովը , այ-
սինքն շոգենաւով կամ նաւերով :

Հ. Ծով մը ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ :

Պ. Ծով մը շատ մեծ ալ կրնայ ըլլալ , բայց այն
ատեն Ովկիանոս անունը կուտան :

Հ. Ծովու ջուրը և վրան գտնուած օդը ի՞նչ-
պէս է :

Պ. Ծովու ջուրը աղի է . իսկ վրան գտնուած օ-
դը շատ առողջարար :

Հ. Մարդիկ ծովերէն ուրիշ կերպով ալ կ'օգ-
տին :

Պ. Այո՛ , ամեն ժամանակ . նախ անկէ ձուկ կ'որ-
սան . որ մենք շատ ատեն կ'ուտեմք զայն , ինչպէս
նաեւ ոստրէ և խեցի , տեսակ տեսակ քարեր , ըս-
պունդ , մարդարիտ և բուստր ալ կը հանեն ծովէն
որք բաւական ստակ կ'արժեն :

Հ. Արշիպելագոս բսելով ի՞նչ կիմանանք :

Պ. Արշիպելագոս բսելով կիմանանք այն ծովը ,
որ իրարու մօտ մօտ կղզիներով ծածկուած է :

ԴԱՍ ԻԷ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Նոյն օրը կէս օրուան ճաշէն ետքը երբ քիչ

մը անձրեւը կտրած էր, հօրս հետ կղզւոյն բոլոր-
տիքը փոքրիկ պտոյտ մ'ընելու ելանք. կղզւոյն մէկ
կողմը դէպի ծովը երկնցած երկայն հողի մաս մը
կար, որուն համար հայրս ըսաւ թէ հրոսանդան մ'էր
դացինք անոր վրայ ելանք որպէսզի լաւ կերպով
դիտեմ զայն. այն ատեն հօրս հարցուցի թէ արդ-
եօք մինակ կղզի՞ները հրուանդան կ'ունենան, —
ոչ, պատասխանեց, ո՛ր և է ցամաքի մը մէկ մասը որ
որ այսպէս դէպի ծովը երկնցած է, անոր հրուան-
դան կամ գլուխ կ'ըսուի և թէ այդ հրուանդանը
եթէ շատ տափարակ և նեղ բլլայ լեզոյ կ'ըսուի. —
հոն ծովուն մէջ քիչ մը աւելի հեռուն տեսայ
ապառաժ քար մը որ դէպի վեր ցցուած էր,
դարձեալ հօրս հարցուցի թէ արդեօք ո՞վ դրած
էր այն քարը ծովուն մէջ, այս հարցմանս վրայ հայ-
րըս խնդալով մը պատասխանեց, — այն քարը որ կը
տեսնես ոչ ոք դրած է հոն այլ ինքնին ծովուն մէ-
ջէն ելած է, որուն խորակ կ'ըսեն եթէ ատոր նման
շատ քարեր բլլային քովէ քով, այն ատեն խոռթք պի-
տի ըսէինք. — առ այս շատ ուրախ եղայ որ շա-
բունակ նոր բաներու կը հանդիպէի. ա՛հ, բսի լինք-
նին, որչափ աղէկ է բան սորվիլը, կարծես թէ գի-
տութիւն չունեցող մարդ մը անասնոց կը նմանի :

Հրոսանդան

ԴԱՍ ԻԸ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Հրուանդան կամ գլուխ ըսելով ի՞նչ կ'իմա-
նանք :

Պ. Ցամաքի մը այն մասն որ դէպի ծովը եր-
կնցած և բարձր է, հրոսանդան կամ գլուխ կ'ըսուի :

Հ. Հրուանդան մը ի՞նչպէս կրնայ բլլալ :

Պ. Կրնայ շատ ցած և նեղ ալ բլլալ, բայց այն
ատեն լեզոյ կ'ըսուի :

Հ. Խարակն ի՞նչ է :

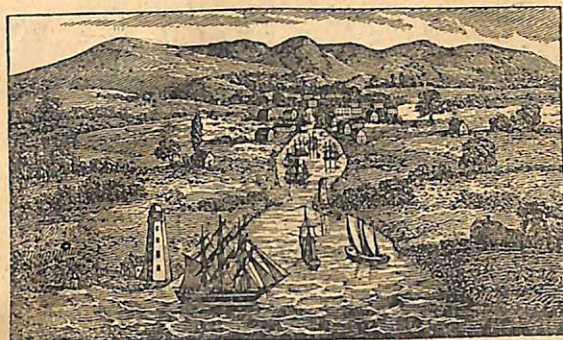
Պ. Խարակ կ'ըսուի ծովին մէջ ջուրին երեսին
մօտ կամ երեսին վեր բարձրացած քար մը :

Հ. Եթէ այսպիսի քարեր իրարու մօտ և շատ բլ-
լան ի՞նչ կ'ըսուին :

Պ. Եթէ այսպիսի քարեր իրարու մօտ կամ քո-
վէ քով շատ են խոռթք կը կոչուին ուրիշ նաւերը ա-
ռանց խրելու չեն կրնար անցնիլ :

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Հետեւեալ ուրբաթ առաւօտուն որ օդը բաց էր, ամենքնիս ալ իջանք ջուրին մօտ որպէսզի մակոյկ նստելով շոգենաւ երթանք. շոգենաւը սուլել սկսած էր, ուստի աճապարել հարկ եղաւ. երբոր մակոյկը նստանք, շոգենաւին կեցած տեղը ուշադրութիւնս գրաւեց. որովհետեւ ինչպէս որ առաջուց ըսի, ջուրը դէպի ցամաք երկնցած էր, այնպէս որ ջուրին երեք կողմը ցամաքով պատած էր. այս մասին թէեւ բացատրութիւն պիտի ուղէի հօրմէս բայց ժամանակ չըլլալով քիչ մը վերջի թողուցի: Տղաքներ, ձեր մէջէն թերեւս ցամաք բառը չհասկցողներ ըլլան, ինչպէս որ ես հօրս չհարցուցած չէի հասկընար. ցամաք ըսելով պէտք էք իմանալ երկրի այն մասը որուն վրայ ջուր չկայ: Ինչեւիցէ մակոյկը մօտեցաւ շոգենաւին ուրկէ անմիջապէս հոն ցատկեցինք. հինգ վայրկեան վերջը նստէն սրաքշաւ ընթանալ սկսած էինք ծովուն վրայէն, ուստի կամացուկ մը հօրս մօտենալով ըսի. հայրի՛կ, շոգենաւին կեցած տեղը ուրիշ ձեւ մ'ունէր, ի՞նչ կ'ըսեն այն տեղին. — Ծոց կ'ըսեն, — ըսաւ, այս բառն ալ միտքս պահեցի որպէսզի եթէ ուրիշ տեղ մը կարդամ, հասկնամ թէ երեք կողմը ցամաքով պատած ջուր մ'է. այսինքն ծովուն այն մասը որ դէպի ցամաք երկնցած է:

Ծոց

ԴԱՍ Լ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Ծոց ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Ծոց ըսելով կ'իմանանք ծովուն այն մասը որ դէպի ցամաք երկնցած է, այսինքն ջուր մը որուն երեք կողմը ցամաքով պատած է:

Հ. Ծոց մը եթէ նեղ կամ քիչ մը պզտիկ ըլլայ ի՞նչ կ'ըսուի:

Պ. Ծոց մը եթէ նեղ և պզտիկ ըլլայ խորոջ կ'ըսուի:

Հ. Ցամաք ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք:

Պ. Ցամաք ըսելով կ'իմանանք երկրի այն մասը որուն վրայ ջուր չկայ:

Հ. Երկրի վրայ գտնուած ցամաքը շատ է թէ ջուրը:

Պ. Եթէ երկիրս չորս հաւասար մասերու բաժնենք, մէկ մասը ցամաք է իսկ մնացեալ երեք մասը ջուր:

Հ. Մարգրիկ ուրկէ աւելի կ'օգտին, ցամաքէն թէ ջուրէն:

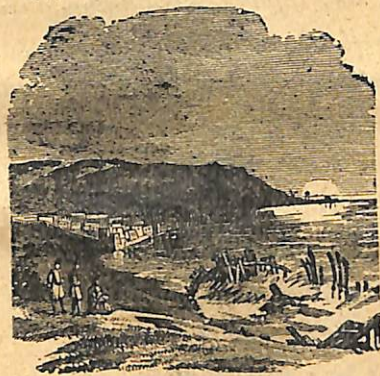
Պ. Երկուքէն ալ միանգամայն:

ԴԱՍ ԼԱ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Այսպէս ուրբաթը, չաբաթը անցուցինք առանց որեւէ նոր բան մը տեսնելու. կիւրակէ առաւօտուն կանուխ նշմարեցինք ցամաքը. շոգեհաւանիս ուրիշ երկիր մ'ալ պիտի հանդիպէր, ինչպէս որ երկու ժամ վերջը այն երկիրը որոշ տեսանք. երկրին ձեւը բաւական ուշադրութեան արժանի էր. ուստի շոգեհաւին մէջը բարձր տեղ մը ելայ աղէկ մը դիտելու համար. ցամաքէն բաւական հեռու ցամաք մ'ալ կար, երբոր քիչ մը յառաջացանք, տեսայ որ ծովուն մէջ գտնուած ցամաքին մէկ մասը միւսին հետ կցուած էր նեղ ճամբով մը, ինչպէս որ մարդուս գլուխը իւր մարմնոյն հետ կցուած է վիզով մը. ինչեւ իցէ շոգեհաւանիս գնաց կեցաւ այդ ցամաքին մօտ, ուրկէ բաւական մարդ եկան մականով, այն ատեն հօրս քովը երթալ ուղեցի նոյն տեղին վրայ ծանօթութիւն առնելու համար, սակայն հոն նստող երկու հոգւոյ խօսակցութիւնը ուշադրութիւնս գրաւեց, ուստի քիչ մը մօտենալով կեցայ առանց իրենցմէ տեսնուելու. երկուքն ալ այն երկրին վրայ կը խօսէին, որուն առջեւ շոգեհաւը կեցած էր. մէկը միւսին քուս, — ինչ գեղեցիկ Թերակղզի մ'է սա. ըն-

կերը պատասխանեց, — ինձ համար արժէք չունի, որովհետեւ այն ատեն տղէկ կ'ըլլայ երբ այն նեղ ճամբան որ երկու ցամաքներ իրար միացուցած է, կտրուի. — ա', քսաւ առաջինը, — աղէկ մտածեցիք, եթէ այն պարսկոցը կտրեն, այն ատեն ընտիր ճամբայ մը կը բացուի շոգեհաւաներուն համար և թէ այն քաղաքը աւելի կը ծաղկի վաճառականութեամբ. սակայն շատ ծախքի կարօտ է. — է՛հ, քսի ինքնին, քսել է թէ այս ծովուն մէջը գտնուած հողակոյտին, որ կղզւոյ մը նմանութիւն ունէր, Թերակղզի կ'ըսեն, և այն նեղ ճամբոն, որ երկու ցամաքներ իրարու հետ կապած էր, պարսկոց. յետոյ հօրս քովը գացի նստեցայ լուսեայն շնորհակալ ըլլալու այդ մարդոց. որք իմ հետաքրքրութիւնս յաղեցուցին և թէ հարկ չձգեցին դարձեալ հօրս ձանձրութիւն տալու:

Թերակղզի

ԴԱՍ ԼԱ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Թերակղզի քսելով ի՞նչ կ'իմանաք:

Պ. Թերակղզի ըսելով կ'իմանանք այն ցամաքը որուն երեք կողմը ջուրը պատած է, և միմիայն մէկ կողմէ ուրիշ ցամաքի մը հետ կցուած է :

Հ. Պարանոց ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք :

Պ. Պարանոց ըսելով կ'իմանանք այն հողէ կապը, որ Թերակղզին ցամաքին հետ միացուցած է :

Հ. Պարանոց մը ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ :

Պ. Պարանոց մը կրնայ շատ լայն ալ ըլլալ, իսկ այն ատեն Թերակղզին՝ ցամաքակղզի կը կոչուի :

ԴԱՍ ԼԳ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

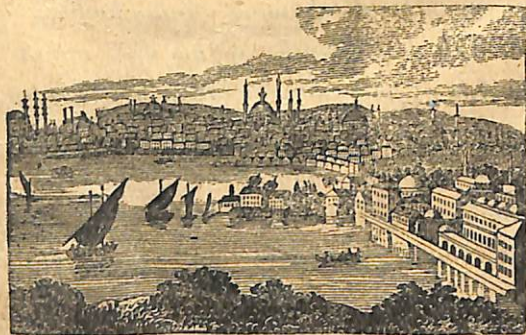
Ժամէ մը վերջը արդէն շողենաւ ճամբայ ելած էր. նո՞նքն օրը պիտի հասնէինք մեր տեղը, վերջին ծայր ուրախ էի որ իմ պզտիկ եղբայրներուս և քրոջս շատ բան պիտի կարենայի պատմել, որովհետեւ ինձ այնպէս թուեցաւ թէ ալ բան մը մնացած չէր որ սովորած կամ տեսած չըլլայի, այս մտածումով ինքնին սկսած էի մտքիս մէջը կարգի դնել տեսածներս և սովորածներս, որպէսզի հետզհետէ կարգաւ կարենամ պատմել. բոլորտիքնիս քաղաքներ և կղզիներ կը տեսնուէին, ինչպէս նաեւ ծովուն վրայ նաւեր, շողենաւներ : Երթալով սկսած էինք մօտենալ մեր երկրին. չնշած օգերնիս, կարծես թէ ալ մեզի համար օտար չէր. ա՛հ, ինչ ցնծութիւն, ի՞նչ ուրախութիւն ինձ համար. հայրս ճաշելու կանչած էր, բայց խնդութենէս չկարողացայ ճաշել, շարունակ կը

խնդայի, կը ցատկէի, անանկ որ լեզուով պատմէն անկարելի է. մէյ մ'ալ յանկարծ ի՛նչ տեսնեմ երկու կողմն նայեցայ որ ահագին հողակոյտեր կային իրարմէ քիչ հեռու մէջտեղերնին նեղ, ճամբայ մը. ուրկէ անձնիլ ստիպուած էր մեր շողենաւը, և այս ճամբուն ջուրը կարծես գետի ջուրի նման արագ արագ վազելով կ'երթար, ի՞նչ է այս հարցուցի հօրս զարմացմամբ գետի մը մէջ կը գտնուինք ի՞նչ է, — ո՛չ, — պատասխանեց հայրս — Անոց է մը կ'անցնինք և այս վազուն ջուրը ծովու հասնք մ'է. ահա, այսպէս երկու ցամաքներու մէջ տեղ գտնուող ջուրի մը նեղուց կ'ըսեն, այսինքն այն ջուրին որ երկու ծովեր իրարու կը կապէ նեղ անցքով մը, և եթէ այս նեղուցը քիչ մը լայն ըլլար այն ատեն ծրանցք պիտի ըսէինք. — Այն ատեն հասկցայ որ իմ տեսածներս և սովորածներս տակաւին շատ պակաս են եղեր, ուստի այն վայրկեանէն սկսայ օր ըստ օրէ նոր բաներ սովորելու հետամուտ ըլլալ, որպէսզի կարենամ ամբողջացունել արդէն սովորածներս :

ԴԱՍ ԼԵ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Կէս օրը երկու ժամ անցած էր երբոր շողենաւ .
 ւը իր տեղը հասնելով կեցաւ , շուտով մը մակոյկներ
 խռնեցան մեր շողենաւին բոլորտիքը , հայրս ասոնց-
 մէ մին բռնեց , և երկուքնիս մէջը իջանք . քիչ մը
 վերջը մակոյկը ծովեզերքի մը մօտենալով զմեզ հոն
 հանեց : Ծովեզերքը ըսած տեղըս հարկաւ կրցիք
 հասկնալ տղաքներ , թէ ցամաքը ծովուն կցուած
 տեղին կ'ըսեն , թէ և այս ալ չգիտէի , բայց հայրս
 սովորեցուց ինձ երբոր կղզիէն շողենաւ նստանք , և
 որուն վրայ այն ատեն խօսելու մոռցայ . սակայն մի
 կարծէք թէ միայն ծովը եզերք կ'ունենայ , այլ ա-
 մեն ջուրեր եզերք կ'ունենան ինչպէս լիճը , գե-
 տը , որոնց եզերքին լճեզերք , գետեզերք կ'ըսեն . բայց
 գետի մը այն դին որ ջուրին հոսանաց հետ իջնողի
 մը աջ կողմը կ'իյնայ աշտիպակաւ եզերք կ'ըսուի , իսկ
 ձախ կողմինը նախախաղակաւ եզերք :

Ծովեզերք մը

ԴԱՍ ԼԶ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

- Հ. Եզերքը ըսելով ի՞նչ կ'իմանաս :
- Պ. Եզերքը ըսելով կ'իմանամ որ և է ցամաքի մը
 ջուրին կցուած տեղը :
- Հ. Ամեն ջուրեր եզերք կ'ունենան :
- Պ. Այո՛ , ամեն ջուրեր եզերք կ'ունենան ինչ-
 պէս , գետը , լիճը , ծովը :
- Հ. Ասոնց ամենուն մէկ անուն կ'ուտան :
- Պ. Ո՛չ , ծովին եզերքին՝ ծովեզերք կ'ըսեն . լճին
 եզերքին՝ լճեզերք , և գետին եզերքին՝ գետեզերք :
- Հ. Գետի մը աջ կամ ձախ եզերքը ի՞նչպէս պէտք
 է որոշել :
- Պ. Եթէ գէմքերնիս ջուրին հոսանաց կողմը
 դարձնելով կենանք , աջ կողմերնիս աջ եզերքն է ,
 իսկ ձախ կողմերնիս ձախ եզերքն :

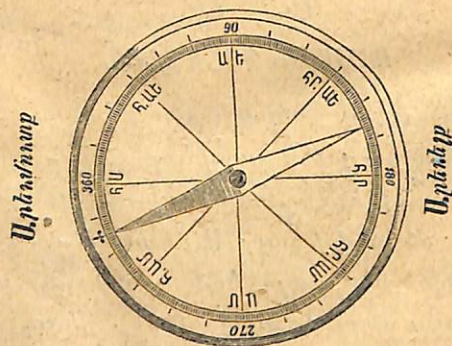
ԴԱՍ ԼԵ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Սկսանք գէպի տուն յառաջանալ . ճամբան
 հայրս ինձ հարցուց թէ՛ արդեօք գո՞հ էի մեր ը-
 րած ճամբորդութենէն , այո՛ ըսի մանաւանդ որ բա-
 ւական ալ բան սովորեցայ : Այո՛ ըսաւ , թէ և բաւա-
 կան բան սովորեցար բայց կան տակաւին բաներ ո-
 րոնք գիտնալը շատ օգտակար են . ինչպէս , հիմա
 եթէ հարցնեմ քեզ թէ , ըսաւ հայրս , մենք աշ-
 խարհի որ կողմը ճանապարհորդեցինք , ի՞նչ պա-

տասխան պիտի տաս, հօրս այս հարցմանը վրայ ապուշ դարձած մնացի, մտածեցի ի՞նչ ըսեմ, ըստիպուեցայ չեմ գիտեր ըսել, այն ատեն խնդալով մը, տեսա՞ր որչափ ցուրտ պատասխան է ըսաւ, չեմ գիտեր ըսելը. ուստի մոտիկ բլէ որ քեզի սովեցընեմ, տե՛ս ինչ դիւրութեամբ պիտի գտնես որ կողմ ճամբորդելին. նախ պէտք ես գիտնալ, ըսաւ հայրըս, թէ աշխարհս գլխաւոր չորս կողմ ունի, Ա. արեւելեան կողմ, Բ. արեւմտեան կողմ, Գ. հարաւային կողմ, Դ. հիւսիսային կողմ. այս կողմերը ուր բլլալը գտնելու համար ամենադիւրին կերպ մը կայ. դէմքերնիս արեւելքին կը դարձնենք, կը կենանք այն ատեն կռնակնիս կ'ըլլայ արեւմուտք, աջ կողմերնիս հարաւ, իսկ ձախ կողմերնիս հիւսիս. հիմա ըսէ տեսնեմ, ըսաւ, ո՞ր կողմ ճամբորդեցինք, տյն ժամանակ պարծանօք մը. դէպի հարաւային կողմը չգացինք և հիւսիսային կողմէն եկանք, ըսի:

Հիսիո

Հարաւ

ԴԱՍ ԼԹ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Աշխարհս քանի՞ գլխաւոր կողմ ունի:

Պ. Աշխարհս չորս գլխաւոր կողմ ունի, որք են, արեւելք, արեւմուտք, հիւսիս, հարաւ:

Հ. Աշխարհիս հիւսիսային կամ հարաւային կողմը ի՞նչպէս գտնելու է:

Պ. Դէմքերնիս արեւելք ելած կողմը կը դարձնենք որ է արեւելք, այն ատեն կռնակնիս կ'ըլլայ արեւմուտք. աջ կողմերնիս կ'ըլլայ հարաւ իսկ ձախ կողմերնիս հիւսիս:

ԴԱՍ ԼԹ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Այն ատեն հայրս ըսաւ թէ ասկէ ուրիշ բան մ'ալ կայ գիտնալու, եթէ ըսեմ քեզ թէ աշխարհի որ մասին վրայ ճամբորդեցինք. ի՞նչ պատասխան պիտի տաս. — ինչ կ'ըսես հայրիկ, ըսի. աշխարհս տակաւին մասե՞ր ալ ունի. — այո, զաւակս ըսաւ. երկրիս վրայ դառնաւ ցամաքը հինգ մասի բաժնուած է, որոնց ամէն մէկուն զատ զատ անուն կուտան, ինչպէս առաջին մասին կ'ըսեն Երասիս Բ. մասին՝ Ասիա, Գ. մասին՝ Աֆրիկի, Դ. մասին՝ Ամերիկա, Ե. մասին՝ Ովկիանիա. դարձեալ այս հինգ մասերը երկու անունով կը ճանչցուին, հին աշխարհ, և նոր աշխարհ, Եւրոպա, Ասիա, Աֆրիկէ, հին աշխարհ կ'ըսուին, ինչու որ մարդիկ առաջուց գիտէին ասոնք.

իսկ Ամերիկա և Ուկրաինա 1492 էն վերջը ծանօթացան, անոր համար նոր աշխարհ ըսուեցան. հիմա մենք Ասիոյ հողին վրայ ճանապարհորդեցինք որ ամենէն բազմամարդ աշխարհն է. արդ դուք ինքնին մտաբերեցէք տղաքներ, ինչ ինդութիւն ինձ համար երբ այս բաները իմացայ հօրմէս, ուստի ձեռքը քաշելով մի քանի անգամ համբուրեցի:

ԴԱՍ Խ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Երկրիս վրայ գտնուած ցամաքը քանի՞ մասի բաժնուած է:

Պ. Երկրիս վրայ գտնուած ցամաքը հինգ մասի բաժնուած է:

Հ. Ասոնք ի՞նչպէս իրարմէ կը զանազանենք:

Պ. Զատ զատ անուններով, որք են Եւրոպա, Ասիա, Ափրիկէ, Ամերիկա և Ուկրաինա:

Հ. Աս հինգ մասերը իրենց մէջ ուրիշ բաժանում մ'ալ ունին:

Պ. Այո՛, երկու բաժանում ունին, հին աշխարհ և նոր աշխարհ:

Հ. Որո՞նք են հին աշխարհի մասերը:

Պ. Եւրոպա, Ասիա, Ափրիկէ, հին աշխարհ կը կոչուին. իսկ Ամերիկա և Ուկրաինա, նոր աշխարհ:

Հ. Ի՞նչու համար Ամերիկայի և Ուկրաինայի, նոր աշխարհ կ'ըսուի, և մնացեալներուն հին աշխարհ:

Պ. Որովհետեւ առաջուց մարդկանց ծանօթ էին

աշխարհիս այն երեք մասերը, իսկ Ամերիկայի և Ուկրաինայի 1492 էն վերջը ծանօթացան մարդիկ, անոր համար նոր աշխարհ ըսուեցաւ:

ԴԱՍ ԽԱ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Յետոյ աւելցուց հայրս, պէտք ես գիտնալ նաեւ թէ երկրիս բոլոր բնակչաց թիւը, մէկ երկիւեօն չորս հարիւր միլիոն կը հաշուի. և ասոնք բաժնուած են երկրիս հինգ մասերուն վրայ: Ինչպէս, Եւրոպա ունի 325 միլիոն բնակիչ, Ասիա ունի 730 միլիոն բնակիչ, Ափրիկէ ունի 430 միլիոն բնակիչ, Ամերիկա ունի 120 միլիոն բնակիչ, և Ուկրաինա ունի 30 միլիոն բնակիչ, որոնք կը բնակին գիւղերու, քաղաքներու մէջ. ինչպէս որ տեսար գիւղերու բնակիչները սովորաբար հովիւներ, երկրագործներ են. իսկ քաղաքներու մէջ. վաճառականներ, արհեստաւորներ, և պաշտօնեայներ կը բնակին. քաղաքներուն գիւղերէն ունեցած տարբերութիւննին է՝ իրենց բնակչաց թիւը և արհեստը, հոն գտնուած տեսակ տեսակ մեծակառույց շէնքերը, և ըն: Հօրս այս ըսածները բաւական բաներ էին և եթէ ես զանոնք վերջը թուղթի մը վրայ գրեւ չաայի, անկարելի էր որ միաքա մնար:

ԴԱՍ ԽԲ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Երկրիս բոլոր բնակչաց թիւը ո՞րչափ կը հաշուի:

Պ. Երկրիս բոլոր բնակիչները մէկ երկիրին են .
 րեք միլիոն կը հաշուուի :

Հ. Ասոնք ի՞նչ կերպով բաժնուած են երկրիս
 հինգ մասերուն վրայ :

Պ. Հեղեւեալ կերպով, Եւրոպա ունի 320 մի-
 լիոն բնակիչ, Ասիա ունի 750 միլիոն բնակիչ, Աֆրի-
 կէ և Ամերիկա ունին 120 ահան միլիոն բնակիչ եւ
 Ովկիանիա ունի 30 միլիոն բնակիչ, որք գիւղերու
 և քաղաքներու մէջ ցրուած են :

Հ. Քաղաքի մը գիւղէն ունեցած տարբերու-
 թիւնը ի՞նչ է :

Պ. Նախ քաղաքի մը բնակիչները աւելի շատ են
 և թէ անոնց արհեստը բոլորովին տարբեր է գիւ-
 ղացոց ունեցած արհեստէն . երկրորդ քաղաքի մը
 մէջ տեսակ տեսակ մեծականոյց շէնքեր կը գտնու-
 ՚ւին, որք գիւղերուն մէջ չկան :

ԴԱՍ ԽԴ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Վերջապէս մեր տունը հեռուէն կը տեսնուէր .
 երբ հայրս վերջին ծանօթութիւնը տուաւ ինձ ը-
 սելով թէ այս մարդիկ ազգերու բաժնուած
 են և ամէնքը մէկ կըօնք չունին, այսչափ մար-
 դիկներ գլխաւորաբար երկու անունով կը ճանչցուին,
 միաստուածեան և բազմաստուածեան, միաստուածեան են
 քրիստոնեայները, որք 375 միլիոն են և երեք գլու-
 խաւոր ճիւղ կը բաժնուին, արեւմտեան եկեղեցի որք են,

Հայք և Յայնք, արեւմտեան եկեղեցի որ է կաթոլիկ և
 թողորսկան եկեղեցի, միաստուածեան են նաեւ Մահ-
 մետականները և Հրեայները . Մահմետականները
 136 միլիոն . իսկ Հրեայները 7 միլիոն են, Գնացեալ
 800 միլիոնն ալ բազմաստուածեան են, այսինքն կը-
 ուապաշտ . — երբ ասոնք ըսաւ հայրս, այն ատեն
 բան մը հարցուցի իրեն որ բաւական մտածութիւն
 պատճառած էր ինձ, — հայրիկ, ըսի, դուն այս-
 չափ բանը ո՞ւրկէ սովորեցար . — ՎԱՐԺԱՐԱՆԷՆ պա-
 տախանեց . յայնժամ հօրմէս խօսք տուի որ զիս
 ալ վարժարան զրկէ, որպէս զի ես ալ իրեն պէս
 դիտուն մէկը ըլլամ, հայրս իւր վերջին խօսքը ը-
 րած միջոցին արդէն մեր տանը դուռը հասած է-
 ինք, ուստի անմիջապէս ներս մտանք :

ԴԱՍ ԽԴ.

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Հ. Բոլոր երկրիս վրայ գտնուող մարդիկ քա՞նի
 տեսակ կըօնքով ճանչցուած են :

Պ. Գլխաւորաբար երկու, միաստուածեան եւ
 բազմաստուածեան :

Հ. Որո՞նք են միաստուածեանները :

Պ. Քրիստոնեայները, Մահմետականները և Հր-
 եայները :

Հ. Քրիստոնեայները քանի՞ մասի կը բաժնուին :

Պ. Քրիստոնեայները երեք գլխաւոր մասերու

բաժնուած են, Ա. արեւմտեան եկեղեցի որ է Կաթողիկ, Բ. արեւելեան եկեղեցի որք են Հայք եւ Յոյնք, և Գ. Բողոքական եկեղեցի:

Հ. Բոլոր երկրիս վրայ ո՞րչափ քրիստոնեայ կայ:

Պ. 337 միլիոն:

Հ. Ո՞րչափ Մահմետական կայ:

Պ. 156 միլիոն:

Հ. Ո՞րչափ Հրեայ կայ:

Պ. 7 միլիոն:

Հ. Բազմաստուածեանները որո՞նք են:

Պ. Կուսապաշաները, որոնց թիւը 800 միլիոնի կը հասնի:

ԴԱՍ ԽԵ,

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Տղաքներ, հիմա որ վարժարան եկած եմ գիտէ՞ք արդեօք որչափ սիրաս ուրախ է, վասն զի հօրքս ինձ պատմածներէն զատ սովրեցայ նաեւ քաղաքական աշխարհագրութիւն, որուն վրայ հիմա ձեզ բան մը չեմ կրնար պատմել, երբ դասերնսդ մէջ աղէկ աշխատիք եկող տարի դուք ալ իմ կարգս կը բարձրանաք և հոն դուք ևս կը սովորիք ինչ որ ես սովորեցայ արդէն, միայն սա բսեմ ձեզ թէ ի՞նչ է քաղաքական աշխարհագրութիւն քուսածք. գիտէ՞ք, քիչ մը առաջ ըսի ձեզ թէ երկրիս վրայ գտնուած ցամաքը հինգ մասի կը բաժնուի, ահա այդ հինգ մասին ամէն մէկուն պարունակութեանցը վրայ զատ զատ և մանրամասնօրէն կը խօսի քաղաքական աշ-

խարհագրութիւնը. հոն պիտի սովորիք թէ այդ բաժանմանց մէջ ինչ ստորաբաժանմունքներ կան եւ առոնք զատ զատ ի՞նչ անուններ կը կրեն երկրիս վրայ, ի՞նչ ազգեր կան, ի՞նչ տեսակ թագաւորութիւններ կան, ի՞նչ քաղաքներ կան, և այդ քաղաքաց ի՞նչ անուններ կուտան, ի՞նչ շէնքեր կան, որ քաղաքներու մէջ երկաթուղիներ կան, ի՞նչ դետեր կան, այդ դետերը ինչ երկայնութիւններ ունին, և ինչ սահմաններ կը կրեն. ի՞նչ լեռներ կան, և այդ լեռները ի՞նչ բարձրութիւններ ունին. և ինչ անուններ կը կրեն. ինչ լիճեր կան և այդ լիճերը ի՞նչ տարածութիւններ ունին. վերջապէս առտեք և առոնց նման շատ մը կարեւոր բաներ. ահայն ատեն պիտի տեսնէք թէ ո՞րչափ դո՛հ պիտի ըլլաք ձեր վիճակէն:

Երկրագործութիւն

ԴԱՍ ԽԵ,

Բ. ՄԱՍ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Հ. Այս ձեր սովորած աշխարհագրութեանէն զատ ուրիշ ի՞նչ տեսակ աշխարհագրութիւն կայ:

Պ. Քաղաքական աշխարհագրութիւն:

Հ. Քաղաքական աշխարհագրութիւն ի՞նչ կ'իմանաք :

Պ. Քաղաքական աշխարհագրութիւն ըսելով կ'իմանանք այն գիտութիւնը, որ կը սովորեցնէ՝ երկրիս այլևայլ բաժանումները զորս մարդիկ բրած են ցամաքին և ծովուն վրայ. ինչպէս նաև մարդկանց ցեղերը անոնց բնակութեան տեղերը. կառավարութիւնները, թագաւորութիւնները, և անոնց սահմանները, անոնց մայրաքաղաքները, անունները և ըն :

ԴԱՍ ԽԻ.

Ա. ՄԱՍ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ընկերներ սա մուցայ ձեզ ըսելու թէ, ես այս վարժարանիս մէջ այս սովորած աշխարհագրութիւնէս զատ. սովորեցայ նաեւ ուրիշ աշխարհագրութիւն մ'ալ որուն աւելի բնագիտութիւն կ'ըսուի. սակայն եթէ գիտնայիք թէ ի՞նչ հետաքրքրական բաներ կան հոն, ալ ուրիշ բան չպիտի ուզէիք աշխարհի վրայ. բայց ի՞նչ օգուտ խելքերնիդ չը հասնիր որ մի քանի բան ալ անկէ պատմեմ ձեզ. կեցի՛ք, եթէ կը խօստանաք որ ուշի ուշով ունկնդիր պիտի ըլլաք մի քանի բաներ կը պատմեմ ձեզ. ասով ձեր հետաքրքրութիւնն ալ կը շարժի և դասերնուդ մէջ աւելի աղէկ կ'աշխատիք որ ժամ յառաջ կարգերնիդ փոխէք : Մտիկ ըրէք տեսնեմ, — սա վերը մեր գլխուն վրայ կապոյտ գունով բան մը կը տեսնենք գիտէ՛ք թէ ի՞նչ է անիկայ. ան օդ է. օդը ոչ միայն հոն այլ ամեն տեղ կայ. օդն ալ մարմին մ'է եւ

ունի իւր գոյնն ու ծանրութիւնը ինչպէս ունին ուրիշ մարմիններ. օդը այս երկիրը շրջապատած է զնդաձեւ ծածկոյթով մը որուն թանձրութիւնը անծանօթ է. օդն վերջին ծայր փափուկ և վերջին ատիճանի թափանցիկ ըլլալուն համար է որ չենք տեսներ զայն. բայց չէ՞ք գիտեր քալած ժամանակնիս կ'զգանք անոր էութիւնը. կամ որ նոյնն է. երբ ինքը շարժման մէջ լինի. ինչպէս երբեմն դալած ատեննիս կը տեսնենք որ հանդերձնուս մէկ ծայրը վեր կ'ենէ. կամ թուղթի կտոր մը տեղէ մը ուրիշ տեղ կը թռի, և կամ ծառոց գագաթները և տերեւները կը շարժին. ի՞նչ. կը կարծէք որ ասոնք ինքնիւրենն ինչ ըլլան. ո՛չ, ասոնք ընողը օդն է : Օդն ամենաթեթեւ աղուամազէն աւելի թեթեւ է. ամենանուրբ թերեք աւելի նուրբ. ոարդին ոստայնը կը թողու անվթար և հազիւ ուրեմն կը հակեցունէ իրենց բունին վրայ ծաղիկներն. զոր իւր ցօղովն կը անուցանէ : Սակայն օդն երբ շարժման մէջ լինի իւր զօրութեամբն բաւական է ամենամեծ և ահագին ծառերն արմատախիլ ընելու և ամենահաստատ չէնքերն տապալելու ովկիանոսը կատաղի ալիքներով յուզելու և ամենախորիստ նաւերն իբր չնչին խաղալիքներ խորտակելու : Յդին արագ շարժումը որուն մենք հոմ կամ քամի կ'ըսենք թէ եւ երբեմն փնտսներ կը գործէ. սակայն ինքը շատ օգտակար է. օդն է որ մարդուս կենդանութիւն կուտայ տուանց օդու մարդը չպիտի կարենար ապրիլ աշխարհի վրայ անասունք պիտի լինէին. և ոչ ալ բոյսեր :

աճէին երկրի վրայ : Օգը բաղադրութիւններ ալ ունի բայց ատոնց վրայ չպիտի խօսիմ ինչու որ չէք հասկանար : Օգին մէջ երբեմն շատ բաներ կը տեսնենք ինչպէս են . ամպ , ամօրնա , մառախող , ցող , եղեմ՝ն փռն , կարկոտ , հող , որոտոտ , կայծակ : Ծիածան , ելն : Ասոնք օգին մէջ երեւոյթներ են և այլեւայլ պատճառներէ յառաջ կուգան . սակայն դժբաղդաբար ատոնց վրայ ալ բան մը չպիտի կարենամ ըսել ձեզ ասոնք այն ատեն պիտի սովորէք . ինչպէս որ ըսի եթէ ձեր դասերուն մէջ օրինաւորապէս աշխատելով եկող տարի ձեր կարգը փոխէք : Այժմ այսչափ պատմութիւնը բաւական համարելով կը թողում ձեզ որ ուրիշ դասերու ալ պարապիք :

ԴԱՍ ԽԸ.

7/11. 1922

ՄԱՍ ՀԱՐՅԱԿԱՆ

Ստորագրելու գլխոյն վերեւը տեղած կապոյտ ծածկոյնիս ի՞նչ է :

Պ. Օգ :

Հ. Օգն ի՞նչ է :

Պ. Օգն ալ մարմին մ'է , որ ունի իւր գոյնն և ծանրութիւնը , ինչպէս ունին ուրիշ մարմիններ :

Հ. Օգը ո՞ւր կը գտնուի :

Պ. Երկրի վրայ չկայ տեղ մը որ օգ չ'ըլլայ , օրջապատած է երկիրս դնդաձեւ ծածկոյթով մը :

Հ. Օգն ի՞նչ տեսակ մարմին մ'է :

7154

0823000

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0003280

